

DATINA

An. VIII.

Nr. 4-6.

BCU Cluj Central University Library Cluj

DATA

ARTISTICĂ — LITERARĂ — SOCIALĂ

Director: Mihail Gușiță

An. VIII. Nr. 4—6.

Aprilie
Iunie 1930

CVPRINSUL:

Atitudini ideologice	Al. Dima
Primăvară — poezie	P. Corneliu
Natura spiritualității lui Eminescu	G. Damaschin
Rănitul — poezie	A. Cotruș
Mitriță Desmăț — schiță	Radu Dorna
Lunecă viața pe vremi — poezie	P. Corneliu
Tradiția, principiu generator al culturii	I. Biberi
Miraj — poezie	Tana Negură
Rondelul melcului închis — poezie	P. Tipărescu
Oltenia și oltenii	D. Bodin

Mișcarea culturală:

Insemnări

Literatura română și streinătatea / Tudor Vianu: Poezia lui Eminescu / Gib I. Mihăiescu: Brațul Andromedei / Un roman și o teorie: Neamul Coțofeneșc și Mărturisirea trupului / Gloriola lui Tudor Țighezi / Sextil Pușcariu: Istoria literaturii române / Boabe de grâu / G. Ibrăileanu: Studii literare / Omagiu lui Ramiro Ortiz. / „Revistologie“ /

ORICE REPRODUCERE ESTE OPRITĂ

Lei 40.

ABONAMENTE:
LEI 200 . . . PE AN.
INSTITUȚII ȘI AUTORITAȚI:
LEI 300

Atitudini ideologice.

DISCUȚIA în jurul adevăratei misiuni a tinerei generații nu a încetat încă, deși ritmul ei e cu mult mai potolit astăzi. Bătălia care amenință să lase morți pe câmpuri, exasperând spiritele delicatei și bunei civilizații, și-a pierdut din vuetul inițial de arme fără să-și istovească însă răsunetul. Eră și firesc. Problema orientării tinerei generații rămâne ca o rană deschisă pentru care medicul n'a găsit încă remediul definitiv al vindecării. Cât timp această generație nu-și va descoperi idealul care să-i valorifice puterile fizice și spirituale, să-i dea solidaritatea, unitatea masivă a contribuției ei istorice, justificându-i în proprii ei ochi existența, problema va continua să preocupe dureros și îndelung. Căci ce priveliște poate fi mai tristă decât spectacolul năzuințelor ce aspiră în golul groasnic al lipsei de ideal?

Am înregistrat și în paginile noastre, de multe ori, momentele de seamă ale acestei tragice căutări de sine, cu isbânzi aparente de o clipă, strigate cu toată puterea unei tinereți ce se simțea reînviată din haos, cu înfrângeri ce mai amare se arătau apoi, când visurile piereau ca fumul, gonite de vântul realității brute și nu am pierdut prilejul să însemnăm aci comentariile noastre aproape totdeauna sceptice și nu odată verificate de faptele ce au urmat. Simultan atitudinilor ce s'au produs în răstimp, revista noastră a urmărit atent șerpuirile discuțiilor încercând să-și lămurească ea însăși drumurile față de multiplele faruri îndrumătoare ale vieții noastre sociale și culturale de astăzi. Cât și cum a reușit să-și strecoare nava printre stâncile ideologice ale vremii, nu e locul nici timpul s'o arătăm aci. Ea va continua numai să plutească pe apele spiritualității românești, ancorând de câte ori i se va părea că e cazul să-și măsoare drumurile

străbătute în urmă și să-și orienteze cu mai mare precizie pe cele încă necunoscute, dinainte.

Un astfel de moment ne prilejuiește acum redeschiderea discuției asupra misiunii tinerei generații de către „*Viața românească*” intrând, e drept bântuită de mari crize de apariție, în al 22-lea an. Bătrâna revistă ieșană mutată la București, spre a fi regenerată desigur (căci sfertul de veac al unei publicații românești, înseamnă bătrânețe excepțională), folosește această ocaziune spre a-și preciza atitudinea, metoda și mentalitatea ei culturală în cuprinsul hărții noastre ideologice contemporane. Inventarul pe care-l face ideilor ce a militat cu o consecvență remarcabilă, înscrie lapidar aceste trei capitole: *raționalism, democrație, europeism*, însemnând fiecare cu impresionantă hotărîre drumurile către cari tânăra generație e îmbiată.

Firește, nu originalitatea acestor idei aplicate culturii și civilizației noastre o vom discuta aci. În materie de ideologie ceea ce interesează mai mult e adecvarea ideilor militate momentului social-istoric respectiv.

Programul „*Vieții românești*” câtă dar să fie privit sub acest unghi de vedere istoric. Să-i cercetăm dar capitolele cu atenția cuvenită.

Raționalism, democrație și europeism, sunt termeni ce caracterizează atitudini de opoziție față de misticism, reacționarism și aristocrație, autohtonism în sfârșit. Istoricește chiar, revista Iașilor intelectuali s'a ivit ca o reacțiune împotriva conservatorismului pe toate domeniile lui, în politică, artă, știință. A-i judeca dar formula de orientare, înseamnă a fi obligat să-i confrunți atitudinile cu opusele lor identificate printre pozițiile celorlalte reviste ale vremii. Discuția involvurează deci necesar toată problematica noastră culturală de astăzi și e — în consecință — de o vie actualitate.

Să observăm mai întâiu că democrația și europeismul sunt formule ce tind să ne pună în consonanță istorică, în simultaneitate, relativă e drept, cu formele vieții sociale și culturale din Apus. Ceea ce nu e cazul cu raționalismul discreditat pe o scară întinsă acolo și cerut la noi numai pentru că suntem încă „*un popor tânăr*”. Spiritul istoric intră dar adhoc pe calea acestui raționalism în mentalitatea „*Vieții românești*” frângându-i linia ei generală de metodă care e *anistorică*.

Prima obiecție susținută ce se poate ridica în fața programului de mai sus e astfel *lipsa de unitate a criteriilor după care se face selecțiunea atitudinilor culturale, criterii cari sunt chiar opuse: unul istoric, altul indiferent acestei perspective a lumii sociale.*

Programului îi lipsește deci unitatea unei construcții de idei, or-

ganice. Prin raționalism este *istoric*, iar prin democrație și europeism-*anistoric*.

Concesia, pe care o face spiritului istoric, e o recunoaștere in-conștientă a metodei greșite, fundamental anistorice, sociologice. Sub influența unui excesiv - pozitivism, „*Viața românească*“ s'a mărginit totdeauna la un actualism care consideră viața națională numai în înfățișarea ei prezentă privind cel mult progresist, spre viitor. Democrația și europeismul apar atunci firesc ca forme nepotrivite fizionomiei naționale specifice, construită de un singur factor determinant: *istoria*. Ori acest factor e pe deantregul ignorat în doctrina „*Vieții românești*“, care crede aberativ că o conștiință națională e posibilă prin simplul fapt politic al libertății și egalității democratice ce va aduce manifestarea solidară a tuturor elementelor neamului.

Ni se pare această prețuire a democrației *destul de naivă*. Fiindcă în fapt libertatea democrației e numai o condiție prealabilă, necesară poate, dar nu suficientă a conștiinței naționale CARE NUMAI PE CALEA SOLIDARITĂȚII ISTORICE SE POATE INCHEGA.

Iată de ce tradiționalismul și autohtonismul sunt formule de un mai mare realism social-cultural, cu mai mare eficacitate când e vorba de cristalizarea unei conștiințe naționale, pe care europeismul e inclinat s'o compromită.

Când dar, „*Viața Românească*“ emite crezul europeismului cade în greșeala de a uita să-i dea o verificare, o contrapondere în tradiționalism, care e merit să corecteze excesele progresismului avântat; ceea ce a observat cu marea lui pătrundere „reacționarul“ Eminescu așa cum nădăjduim că a arătat-o studiul nostru despre „*Tradiționalismul lui Eminescu*“.

Acolo însă unde subscriem programul revistei ieșene e în punctul raționalismului cerut de calitatea noastră de a fi un „*popor tânăr*“. Intr'adevăr valul misticei europene nu poate decât păgubi unui neam, care abia acum intră în *viața culturii universale*. A fi mistici în Europa veacurilor de știință și raționalism, în Europa care a experimentat îndelung valorile ideilor clare și distincte și care poate ajunge prin rafinare și reacțiune la mistică, e desigur plauzibil. A fi însă mistic, în țara care de abia se desprinde din negurile grele ale milențiilor de uriaș efort fizic, e un lux ce nu ni-l putem încă îngădui.

Iată de ce în aceste pagini am luptat împotriva vitalismului, sentimentalismului, misticismului „*gândirist*“ cari au valorificat numai elementele iraționale și am subscris la raționalismul „*Vieții Românești*“; după cum motive înfățișate mai sus ne-au silit să nu admitem europeismul revistei ieșene. Unim deci în crezul nostru sinteza tradiționalismului cu raționalismul dela baza mării culturi moderne apusene.

PRIMĂVARĂ.

A sbucnit spre cer sufletul pământului
prin mii de ierburi ca să fure cerului
podoaba lui de clar
s'o răsădească 'n flori de câmp
și s'o reverse pe 'ntinsul nesfârșit al Firii.

A urcat spre cer sufletul pământului
din cupele înmiresmate ale florilor:
ofrandă-adusă Celui Prea Puternic,
prin care toate s'au făcut.

A sburat spre cer sufletul pământului
în sborul săgetat al ciocârliei,
în trilurile ei de slavă
spre preamărirea Celui Veșnic
și-al tuturor Stăpân

A bătut la poarta cerului soarele
și-a sărutat smerit prin mii de raze
lăcașul Celui fără seamăn,
nimbând cu-a lui priviri aprinse
făptura Celui Necuprins.

P. Corneliu.

Natura spiritualității lui Eminescu^{*)}

FĂCÂND observații asupra tipurilor de temperamente, psihologii Heymans și Wiersna, au găsit că sentimentalii sunt înzestrați — în afară de alte însușiri — și cu o caldă înclinare pentru religie, adică pentru metafizică.

[De bună seamă, poeții fac parte din tipul sentimentalilor și deci e natural ca scriitorii dela „Gândirea“ — în majoritate poeți — să adere la o ideologie religioasă metafizică atunci când „devin“ îndrumători de curente, uitând că ideologia nu trebuie să fie numai expresia unor temperamente prin definiție subiective.

Dragostea de religie a acestor poeți-ideologi are în ea ceva din suflul cald al visătorului pentru forme și rituri străvechi, păstrate de străbuni cu barba albă. Religie, înseamnă o bisericuță pe zarea unui delușor la o margine de sat, înseamnă troiță la o răscruce de drumuri, înseamnă romantismul unui dangăt de clopoț în noaptea învierii... Imagini calde și îmbietoare pentru sensibilitatea poetului.

Ideologul însă nu privește prin prisma sentimentului. El cercetează obiectiv realitățile și formulează judecăți de constatare.

În „Manifestul crinului alb“, articolele din anii trecuți semnate de d-l R. Dragnea,¹⁾ și în articolele d-lui N. Crainic, se proclamă ca ideologie a revistei un ortodoxism pur; în ultimul timp d-l Dragnea face un pas mai departe arătând că ceiace adună la un loc colaboratorii „Gândirei“ este apropierea de absolut și trebuința de dogmatic, cu alte cuvinte predilecția pentru metafizică.²⁾

Religia este tot o metafizică care cuprinde însă elemente disparate, nesistematisate complet încât prezintă imperfecțiuni, la cari în decursul vremii se mai adaugă și transformările impuse de personalitatea popoarelor care o adoptă.

*) Deși scris îndată după apariția „Spiritualității lui Eminescu“, — articolul d-lui Radu Dragnea din „Gândirea“, IX, 11, — articolul de față ne-a sosit cu întârziere așa că n'a mai putut trece în numărul nostru precedent,

1) *Spiritul românesc creator*, Gândirea VII, 5. *Trecerea între generații* precum și *Intregiri* din „Gândirea“ VIII, 4.

2) *Spiritualitatea lui Eminescu* IX, 11.

Dacă este o criză în literatură, dacă diversitatea de curente literare și lipsa unui principiu îndrumător, direcțional, reclamă o orientare și dacă această criză se constată și în filosofia incapabilă să dea o rețetă sigură pentru marcele întrebări ale existenței — este o greșeală să se recomande o orientare spre orient. (Orientarea spre orient se impune ca un imperativ pentru că însuși cuvântul *orientare* implică direcția estică — după filologia d-lui N. Crainic).

Intelectualismul și raționalismul cu judecata lor clară și logică sunt gonite pentru a se aduce în schimb un bergsonism întârziat sau tagorismul oriental.

Cu ultima precizare, că ceea ce adună la un loc colaboratorii „Gândirii“ este metafizica, se face un pas mai departe de ideologia strămtă a ortodoxismului. D-nul R. Dragnea a servit o formulă mai largă pentru a putea cuprinde în ea concepțiile variate ale colaboratorilor revistei. Lucian Blaga, V. Băncilă, Mircea Eliade și chiar însuși crainicul ideologiei gândiriste, nu se adapă la surse atât de ortodoxe ca inspirația d-lui Sandu Tudor.

D-nl R. Dragnea încearcă o formulă mai cuprinzătoare, nerenunțând însă la ortodoxism.

În articolul „*Spiritualitatea lui Eminescu*“, se menține veșnic o confuzie voită între metafizică și ortodoxism.

În unele locuri arată că spiritualitatea lui Eminescu se înalță până în domeniul absolutului, împlântându-se în metafizic în timp ce în alte pasagii caută să ne sugereze ideea că poetul nostru e un ortodox așa cum dorește „*Gândirea*“.

Cu alte cuvinte Eminescu este „convertit“ la creștinism } așa cum odinioară în evul mediu, marii doctori ai catolicismului creștinaseră pe Platon și Aristotel, după ce mai întâi îi purificaseră de elementele păgâne.

Se alegă la autoritatea lui Eminescu, căci odată dovedit că cel mai mare poet al nostru s'a inspirat din concepțiile teologiei creștine, în concluzie va reieși imperios, necesitatea supunerii la această ilustră pildă. }

Cine a citit pe Eminescu își dă seama cât de dificilă e această muncă. E mai ușor să scoți la lumină un adevăr decât să-l realizezi din valori protivnice.

D-nl R. Dragnea a prevăzut dificultățile și pentru a le face față, s'a înarmat cu o bună metodă. D=sa nu discută logic.

Teza e mai mult sugerată decât demonstrată. [Articolul cuprinde o vagă atmosferă formată din împletiri de elemente metafizice, creștine și ortodoxe; un stil erudit, o avalanșă de definiții obscure, dar filosofice și savante, termeni ambigui, afirmații insinuante, toate acestea vor să strecoare în mintea cititorului, prin surprindere, calitatea lui Eminescu de precursor al „gândiriștilor“.]

A cercetă spiritualitatea lui Eminescu, este a căuta în opera poetului realizările estefice cari prezintă valori spirituale universale, adică cea ce rămâne etern valabil în timp dintr'o operă de artă.

Cu cât poetul este mai genial cu atât particularitățile din cari s'au extras motivele creației se șterg și opera de artă se înalță la valori cu caracter general.

Dar termenul de spiritualitate mai implică și aderența la o valoare ideologică. Acest

DAȚINA

termen dă posibilitate d-lui R. Dragnea să proclame o valoare suprasensibilă din domeniul metafizicului, determinată apoi cu multă abilitate drept creștină și în urmă, încă mărginită, la ortodoxism.

Acest din urmă concept este introdus în mod fraudulos fără nici o justificare.

O demonstrație logică n'ar fi avut succes. De aceea se aruncă dela început o atmosferă vagă plutind în lumea de dincolo de sensibil.

Metafizica ocupându-se cu realitatea pe care caută să o prindă sub raportul absolutului, va opera cu concepte vagi și neprecise. Limbajul care utilizează concepte logice va exprima cu greutate și inadecvat transcendentul înălțat cu mult dela intuiția sensibilă:

Estetica antică, începând cu Platon, a formulat, e drept, definiții de metafizică vorbind despre artă. Ele au fost desgropate după două milenii de către d-l R. D. care ignorează voit concepțiile clare ale esteticii moderne. Am să citez această definiție, mai ales pentru intelectualii cari posedă o cultură mai mult literară decât filosofică pentru a se vedea că arta e cu totul altă minunăție decât știe umilitul om de rând ce n'a avut fericirea să fie și „firoscos“.

„Arta fiind creațiune, *gest revelator al celor văzute și nevăzute* și artistul personalitate creatoare, *el imită pe Dumnezeu dela care omul se descoperă pe sine ca persoană*“!?

Cum imită artistul pe Dumnezeu? Greu de înțeles, profund, pentru cine n'a cętit pe Platon. Acest filosof postulă dincolo de lumea fenomenală pe un plan transcendent, existența unor esențe a lucrurilor sub forma curioasă de *idei*. Lucrurilor trecătoare din lumea noastră le corespund în lumea transcendentă *ideile eterne*. (D-l Nae Ionescu spunea odinioară la cursurile de metafizică dela universitate, că filosofia antică e greu de înțeles în sensul ei adevărat întrucât ce ne-a rămas scris, adică ceea ce se împărtășea ori cui, eră doar o parte din adevărata doctrină ce nu se destăinuia decât câtorva aleși, cu mult ritual mistic, într'un templu închis marelui public).

D-l R. D. are o deosebită predilecție pentru teoriile subtile și profunde. Avea tot interesul să se mențină în echivoc. Definiția servită ne smulge din lumea aceasta, arta capătă fiorul absolutului ea are menirea să prindă esența divină!

Acești termeni ambigui sunt adecvați unei formulări cu caracter religios. Dar d-l R. D. nu se oprește la concepțiile lui Platon, ci, cu ajutorul filosofului creștin *Pavel Florenski* suntem abil îndreptați pe poteca bisericii creștine: „*Dela sfântul duh avem spiritualitatea noastră, dela Fiul ființa în Dumnezeu și dela Tatăl personalitatea noastră creatoare*“.

Credem ca aceste definiții și moduri de a argumenta nu pot să convingă sau să clarifice o chestiune. Ele pot rămâne cel mult un meșteșugit, dar sterp joc de cuvinte.

De aceea mai departe, se trag unele consecințe bizare, din care cu greu iese autorul, fiind silit să înfîndă până la plesnire elasticitatea logice. Printr'o astfel de logică greu de urmărit se conclud: „*cu cât o operă de artă este mai universală cu atât autorul ei aparține unei autohtonii*“.

Intre definiția platoniciană și rândurile de mai sus, sunt diferențe prăpăstioase. În felul acesta, cum se concepe arta ca o descoperire a *ideilor eterne*, problema autohton-

nici nu se mai poate pune. Individul poet, ori de unde ar fi, ori cărei unități sociale ar aparține, nu mai are nici un rost cu toată personalitatea lui, întru cât meritul lui constă în a se smulge din lumea în care trăește, din personalitatea lui, și astfel făcând abstracție de tot ce poate fi uman sau pământesc, el se înalță la divinitate. Printr'o ascensiune miraculoasă din mediul lui la divinitate, el privește și răsfrânge în opera lui divinul, eternul, *ideia nemuritoare*.

Știința n'a progresat atâta vreme cât nu a părăsit logica mocirloasă și stearpă al scolasticei. Nici discuția noastră, nu poate duce la lumină atâta vreme cât d=1 R. D. utilizează aceeași metodă medievală.

Rolul artei este să prindă universalul din particular adică din faptele de toate zilele, banale pentru noi, poetul știe să extragă ceea ce va rămâne în timp, ceea ce are valabilitate universală.

Eternul se descopere în fiecare părticică a universului, întocmai ca infinitul cerului într'o picătură cristalină de rouă.

Intr'un pasagiu, d=1 R. D. alunecă spre înțelegerea artei în sensul nostru, când citează pe Maiorescu: *Poezia „are să incifreze o idee poetică în simboalele și hieroglifele imaginilor sensibile, numai că aceste imagini trebuie să constituie haina unei idei”*. Ideia universală e principalul. Dar ce fel de idee? Și ca să găsim răspuns suntem trimiși la alt citat din Rimbaud care, pentru a da o rețetă, ne întoarce „*a l'Orient et à la sagesse première et éternelle*”.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

* * *

Ca să poată converti pe Eminescu prin opera lui la creștinism (pretenția nu se ridică la ortodoxism) ni s'a servit o formulă de mult uitată în istoriile estetice, anume aleasă pentru a ilustra teza.

Nemulțumindu-se apoi cu atât, se utilizează încă un procedeu. Se încearcă să ne surprindă prin unele mărturisiri făcute de Slavici și Maiorescu, cum că poetul ar fi cunoscut bine credințele religioase. D=1 R. Dragnea încearcă să ne sugereze ceea ce avea de demonstrat. Numai că o simplă indicație nu dovedește nimic, mai ales când în acea mărturisire ni se spune că poetul era cunoscător pe lângă al credințelor religioase și al lui Platon, Kant, Schopenhauer, Zoroastru, Buda, Confucius. Se poate trage de aici vre-o concluzie așa cum voiește d=1 R. D.? Dar d=sa ține la teza d=sale și cu tot dinadinsul vrea să ne convingă că Eminescu a fost un fel de mag și că făcea arta în felul unui ritual mistic, bisericesc, ca să se înalțe la divinitate. (!) Prin artă poetul celebră un oficiu „*supunându-se unor experiențe care sunt comune misticului și metafizicianului*”. Și pentru a se lepăda de păcatele pământești, și pentru a se înfățișa Domnului cu sufletul curat ca să-i ridice osanale sfinte, mistice, *poetul se purifica prin „pregătire ascetică în vederea desrobirei de lumea din afară și cea din lăuntru. Eminescu practica postul”* (sic!). Adică în ziua în care voia să scrie o poezie, nu mâncă defel decât ceea ce îngăduie canoanele bisericii. De unde o mai fi scos d=1 Dragnea și minunăția asta?! Desigur că glumește pe seama sărăciei și mizeriei îndurate de poet.

* * *

DATINA

Abia de curând s'au scris o serie de studii serioase asupra marelui nostru poet. Ce s'a spus până acum valorează prea puțin. S'a făcut doar o analiză didactică, nerodnică, cercetându-se ca la școală, câte și ce fel de sentimente cuprinde o poezie, din ce fel de versuri e compusă, câte cuvinte are un vers, ocupație necesară tipografului, cum spiritual spune Benedetto Croce.

D=1 R. D. părăsește această metodă schimbând centrul discuțiunii. Este Eminescu budist ori schopenhauerian, așa cum s'a afirmat superficial fără o adâncire a operei? Răspunsul este negativ. Unele versuri ne indică o concepție tristă și nu un immanentism Indian ori panteism Grec. Dumnezeu este conceput pe planul transcendent lumii noastre, ca o *causa causarum* creind lumea *ex nihilo*, demiurgic așa cum spune Sf. Scriptură, cu mult departe de Buda ori Kant.

La aceste caractere creștine se adaugă un nou element: angelismul. Se știe că opera lui Eminescu este abundent populată cu îngeri.

Pentru a demonstra cele mai de sus, se citează poeziile *Rugăciunea unui Dac*, *Luceafărul* și *Scrisoarea I*. Din analiza lor se concludă că opera este străbătută în esența ei de filoanele ideologiei creștine așa cum și generația de astăzi, după cinci decenii încearcă să-și extragă elementele inspirației dela acelaș divin și etern izvor:

„Și astăzi din pragul primei jumătăți a veacului al XX-lea — Eminescu — apare profetul renașterii spirituale ce avea să vină prin religie pe ruina ce și-a pregătit-o singur veacul precedent“. E clar. Marele poet e precursorul mișcării „gândiriste“. Nici nu se putea alfel...)

Inspirația capricioasă culegând frumusețea din cele mai variate domenii, nu se poate îngrădi în granițele precise ale unei ideologii. De aceea opera poezilor nu a înfățișat niciodată un sistem unitar filosofic, precis conturat și consecvent. Din contra, s'a întâmplat ca un sistem filosofic de multe ori să reprezinte mai degrabă o frumoasă operă de artă prin simetria și armonia elementelor componente, decât o operă de știință.

Astfel se explică pentru ce colaboratorii „Gândirii“ nu se pot supune canonului ideologic postulat și încă și mai curios, că nici opera poetului Crainic nu ilustrează teoria d-sale. Singur d. Sandu Tudor face excepție prin psalmii și acatistele d-sale.

Și dacă nu putem constata un sistem unitar și bine susținut la poezii „Gândirii“ care deci își pot canaliza într'o direcție anumită creația artistică, apoi cum să avem pretenția că vom descoperi această *rara avis* la o operă deja stabilită și nu în devenire ca aceea a lui Eminescu?

Am arătat într'un articol asupra nuvelei *Sărmanul Dionis* câte influențe eterogene sunt la baza acestei opere în proză.

La fel și în versuri, vom remarca cele mai variate surse de inspirație, reprezentând idei filosofice foarte variate. Dar poate fi obligat poetul să se comporte în alt chip? Desigur că nu. *Ce interesează pe critic este realizarea estetică, este sensibilizarea poetică și armonizarea materialului eterogen, nu readucerea consecventă la o anumită ideologie.*

Eminescu versifică basmuri populare prefăcând genial creația poporului în literatură cultă, împrumută bogăția fastuoasă a ritmului păgân, se servește de idei filosofice

budiste ori din filosofia germană, utilizează elemente creștine, credințe populare, superstiții, cântă natura, iubirea — adică înregistrează și poetizează tot ce poate lovi sensibilatea unui poet.

Analizând o singură poezie vom fi îndrituiți să concludem că poetul împărtășește socialismul — dacă ne referim la unele strofe din *Impărat și Proletar* — sau filosofia eleată — dacă ne referim la unele pasagii din *Glossă*, — ori concepția creștină ortodoxă (da ortodoxă!) dacă cităm nu numai o poezie ci chiar mai multe, de pildă trei, cum ar fi *Rugăciunea unui Dac*, *Scrisoarea I* și *Luceafărul*?

Desigur că ar fi o generalizare pe care nu numai logica, dar nici bunul simț nu o admite.

Analizând — și numai unele pasagii din cele trei poezii, nu suntem îndrituiți să afirmăm judecăți ce ar implica *situarea poetului într'un anumit curent filosofic*.

Și-apoi chiar fondul suscitatelor poezii este discutabil.

In Rugăciunea unui Dac, întâlnim versurile :

Căci unul erau toate și totul era una

Acest *Unul — Una* — din primele rânduri ale poeziei nu importă de unde este luat — spune dl R. D. — dela Indieni sau eleați. Important este *aderența intimă a poetului la doctrină*. Sugerează totuși mai departe că acest *Unul* este specific ortodoxismului — nu altor ideologii, și nici măcar catolicismului, care prin adaosul cretic *et a filio* a compromis principiul etern de *unul*.

Pentru versul „*El singur zeu stătu-au nainte de-a fi zeii*” se înlătură cu o echilibristică filosofică aderența la *emanatismul indian și panteismul grec*; dar înlăturând brahmanismul și filosofia Greacă nu urmează cu necesitate ortodoxismul.

È adevărat că prin perspectiva în transcendent pe care o deschide această poezie, poetul are note comune cu brahmanismul, platonismul, eleafismul și teologia creștină; dar și teologia curat ortodoxă e înlăturată de abondența de elemente păgâne cuprinse în poezie. Indiferența Dacului față de viață și moarte are ceva din morală cinică, stoică, budistă ori păgân-tragică, îndepărtându-ne astfel de morală creștină, mai ales dacă avem în vedere ultimul vers :

„Ș'n stingerea eternă dispar fără de urmă

sau și mai edificator titlul însuși — *Rugăciunea unui Dac*.

Eminescu a avut simpatie pentru morală strămoșilor noștri nu numai pentru mitologia Greacă. Reprezentantul credințelor Daco-Trace, a fost *Zamolxe* nume pomenit de poet în *Strigoii*. Străvechea morală s'a transmis strănepoșilor cari au poetizat-o concentrat în *Miorița*. Poetul nostru a înțeles aceasta și a mers pe acelaș drum pe care apoi a călcat și Pârvan — „*Parentalia*”.

În *Scrisoarea I*, evident că poetul a urmărit doar frumosul așa că e destul de pretențios să găsim dar scheletul unei presupuse concepții unitare; din simplul fapt că întâlnim o postulare teistă a Divinității nu putem conchide prea mult. Cele spuse despre *Rugăciunea unui Dac* se pot repeta și pentru *Scrisoarea I*. Miezul poeziei nu

DATINA

este tratara genézii universului. Aceasta o face incidental. Poetul urmărește să scoată în evidență deșertăciunea ambițiilor omenești pentru a putea scrie :

*Iar în lumea asta mare, noi copii ai lunei mici
Facem pe pământul nostru mușuroaie de furnici ;
Microscopice popoare, regi, oșteni și învățați,
Ne succedem generații și ne credem minunați.*

Satira urmează dezvoltând aceste versuri. Concepție creștină nu găsim decât în teismul și creația demiurgică a Universului.

Dar aceste concepții nu's proprietatea exclusivă a creștinismului ci pote fi reclamate și de platonism care e și mai îndreptățit, dacă avem în vedere sensul general al satirei precum și versurile :

„Căci e vis al neștiinței, universul cel himeric”...

Dar influența mai poate fi venită și de la altă școală grecească post-platoniciană, de la *Anaxagoras*, nume pomenit și de d-l R. D. D^sa ar admite mai ușor pe Platon, filosof creștinat în evul mediu, decât pe *Anaxagoras* filosof acuzat de contimporanii săi de ateism și sacrilegiu din cauza teoriei sale a homoemeriilor și silit să se refugieze în Lampsakos. Dualismul său — materia=homoemeriile și inteligența=Dumnezeu — privește un finalism dubios, întru cât în afară de această inteligență ordonătoare admite și unele principii mecaniciste, al unirei și al despărțirii — syncrisis și diacrisis.

În afară de aceste influențe mai rămâne un pasagiu din F. Lenormant în care se află câteva rânduri din cosmogonia vedică de o asemănare isbitoare cu unele versuri din *Satiria I* :

„La 'nceput nu eră nimica, nici ființă nici neștiință, nici cer nici orizont. Ce învaluia deci totul? Ce cuprindea pe acest tot? Fu apă? Fu prăpastie adâncă? Nu eră nici moarte, nici nemurire. Nu se lumina de ziuă în noapte. Numai el singur respira fără suflare, și nimica nu era afară de dânsul. Întunericul domnia acoperind totul ca un ocean întunecos. Sâmburele ascuns în adâncimile întunericului a răsărit singur sub puterea căldurii”¹⁾

Adică în versurile poetului :

*„La 'nceput, pe când ființă nu 'eră, nici neștiință,
Pe când totul eră lipsă de viață și voință,
Când nu s'ascundea nimica, deși tot era ascuns,
Când pătruns de sine însuși odihnea cel nepătruns,
Fu prăpastie? genune? Fu noian întins de apă?
N'a fost lume pricepută și nici minte s'o priceapă,
Căci eră un întuneric ca o mare fără o rază,
Dar nici de văzut nu fuse și nici ochiu care s'o vază,
Umbra celor nefăcute nu 'nceuse a se desface,
Și în sine împăcată stăpânea eterna pace!...
Dar deodată un punct se mișcă...”*

Eminescu versificând a păstrat nu numai ordinea frazelor dar, chiar cuvintele din frază, neomițând nimic și adăugând doar atât cât cerea factura versului,

Ce face d-l R. D. în fața acestor dovezi ?

1) *Manușl de istorie antică* v, III p. 618,

Tună și fulgeră contra acelor care n'au vrut să se mulțumească numai cu afirmațiile lui Maiorescu și Slavici, că Eminescu eră cunoscător al religiei creștine, și că trecând peste autoritatea acestora au descoperit adevărul căci spusele lui Maiorescu și Slavici ar fi fost singurele în măsură să rezolve chestiunea. (!)

Pentru începutul poeziei, poetul s'a servit de izvoare bogate, nu s'a mărginit la biblie. Mai departe descrie geneza universului așa cum o concepe știința modernă. De altfel biblia oferea un material destul de fecund prin facerea lumii în șase zile, culminând cu creația lui Adam și a Evei, însă Eminescu a preferat să unifice poetic materialul variat oferit de filosofia grecească și indiană, filosofii bine cunoscute lui și laborios studiate cum dovedește d. T. Vianu, bazat pe cercetarea caetelor de pe timpul studenției lui Eminescu.

Ultima poezie din cele trei citate de d-l R. D. ca reprezentative, este *Luceafărul*. Aci munca noastră e ușurată de eseu din numărul următor al „Gândirei“, scris de d. T. Vianu¹⁾, prin care se dovedește că elementele acestei capodopere aparțin mai mult mitologiei păgâne decât teologiei creștine. Nașterea lui Hyperion de pildă, din elementele cosmice precum și gândul de prefacere a luceafărului nemuritor în ființă muritoare sau metamorfoza inversă a fetei de împărat, sunt luate din mitologia Greacă.

De asemeni Hyperion nu este o apariție îngerească, ci mai curând demonică, concepție poetizată încă din tinerețea poetului.

Sprijinit pe analiza tezistă a acestor trei poezii se afirmă că „*Eminescu s'a aflat pe acelaș drum, poet al Dumnezeirei, care se unește în desăvârșirea divină din partea frumosului creat în binele și adevărul relevant*“. Din acest citat echivoc nu rezultă altceva decât că Eminescu a fost un poet care a prins valori din domeniul absolutului metafizic. Are însă grijă d-l R. D. în alte părți să ne sugereze că poetul a fost ortodox în ideile sale. Într'un citat din Eminescu ni se arată că el prefera religia cu dogmatica ei în locul metafizicei nesigure. De asemeni în alt pasagiu afirmă că poetul este prin atitudinea lui față de religie, un precursor al acestei epoci, adică a epocii „*reprezentată*“ prin »*Gândirea*«.]

* * *

Cele trei poezii, singurele cari pot prilejui oare cari discuțiuni — *Rugăciunea unui Dac, Satiria I, Luceafărul* — cuprind valori universale ale căror motive de inspirație am văzut că ne duc la surse diferite printre cari se poate număra și creștinismul, dar nu exclusiv ortodoxismul, pe când acest creștinism este înfinat cu foarte multe elemente păgâne populare.

În celelalte 91 de poezii nu mai găsim nimic din teologia creștină. Sunt doar elemente secundare cari servesc de material poetic, îmbinate cu alte elemente streine culese din mitologia antică, din basmele populare, superstiții, magie etc...

În *Strigoii* e valorificat un subiect având la bază basmul cu o fată de împărat și un craiu. Poezia se începe cu o descriere a moartei, așezată într'un sicriu:

„*Sub bolta cea înaltă a unei vechi biserici
între făclii de ceară arzând în sfeșnici mari*“,

1) T. Vianu : Luceafărul „Gândirea“ IX. 12.

DATINA

Elementele creștine servesc aci drept decor, iar în dragostea lui, credeți că Arald așteaptă după dogmele creștinești învierea de apoi? Nu. El aleargă la un „mag de zile veșnic” — nu la vre’un Daniil Sihastru — pe care-l asigură că „de azi a mea viață la zeii tăi se ’nchină”.

La porunca magului toată natura se pune în mișcare pentru ca: „din inimă-i pă-mântul la morți să dea viață” și în ochii Mariei

*„In ochi-i să se scurgă scânteii din steaua lină,
A părului lucire s’o dea luna plină”*

De ce n’a oferit aceasta fecioara Maria, și suflet de ce nu i-a venit dela Sfântul Duh!? căci zice: «*duh dă-i tu, Zamolxe, sămânță de lumină din duhul gurei tale*»?

Mircasa e redată lui Arald așa cum povestește basmul fantastic popular și nu după dogmele ortodoxe cari ar fi recomandat o minune Dumnezeiască ori așteptare până la învierea de apoi.

În *Călin* întâlnim iarăși câteva descrieri creștinești dar nici aici nu rămân pure ci se împletesc cu altele păgâne.

*„Sub icoara afumat’ a unui sfânt cu comănac
Arde ’n candelă o lumină cât un sămbure de mac,
Pe-a icoanei policioară busuioc și mint-uscată”.*

Interiorul unui obișnuit bordei ce se află în orice sat. Mai departe însă nunta ia proporții de basm cu feți frumoși, smei cu solzi de oțele, ciifiori de zodii, iar alături de ei natura însăși serbează o nuntă. Dacă ar fi păstrat strict numai ceea ce e în cadrul ortodoxiei, ce ar mai fi rămas din poezia care se impune tocmai prin lirismul cu care se descrie natura în ce are mai păgân precum și prin fantasticul mitologic.

Din cele spuse mai sus rezultă că deși găsim în câteva poezii descrieri de obiceiuri creștine, acestea nu au decât rol de cadru, sunt secundare ideii din poezie și sunt amestecate cu elemente păgâne. Mitologia păgână este preferată de poet patriarhilor și prorocilor din lumea cărților sfinte.

Și când poetul își caută un refugiu, avem ca dovadă dragostea lui pentru păgânism și în versurile: „*vă veți întoarce la vremile aurite, ce mitele albastre ni le șoptesc ades*”.

Nu suntem deci îndreptățiți să concludem că Eminescu ar fi păgân sau creștin. Poetul ori ce ar cânta nu urmărește decât frumosul și nu ilustrarea unei doctrine ce va să vie.

* * *

Să schimbăm centrul discuțiunii și să luăm în considerație caracterele fundamentale ale creștinismului și să vedem întrucât ideile principale cari decurg din poezia lui Eminescu se încadrează în aceste caractere.

O notă de seamă a teologiei creștine ar fi *teismul*. Dumnezeu transcende universul pe care l’a creat din nimic. Dar dacă unul din atributele esențiale ale Dumnezeirii este infinitatea, atunci urmează că nu mai rămâne nici un colțișor din univers în care Dumnezeu să nu existe.

Astfel se ajunge la formula Spinoziană *Deus sive natura* cu care din greu s'au luptat filosofii creștini. Cum este împărțit de Eminescu acest teism discutabil? Dacă cele trei poezii reprezentative — Rugăciunea unui Dac, Scrisoarea I și Luceafărul — eșesiunea e controversată în restul operei, poetul înclină spre panteism sau mai exact zis spre un pseudo-aninism-păgânism. Natura e însuflețită. Ea împărtășește bucuria și durerea Românului așa cum vedem în mai toată literatura populară și în „Miorița“.

Poezia cu atât de variante „*Mai am un singur dor*“ are ceva din „Miorița“. Poetul dorește o înmormântare în mijlocul naturii, astfel el nu va mai fi pribeag căci isvoarele, teii, luceferii, îi sunt prietenii lui.

Satira III ne arată pe Domnitorul Român ajutat contra lui Baiazid de toată natura
„*tot ce n' ișcă, râul, ramul*“...

Victoria lui Mircea e serbată de întreaga natură:

„*Iată soarele apune,
Voind creștelele 'nalte al' jării să 'ncunune
Cu un nimb de biruință*“

În *Călin* la nunta Sburătorului ia parte și natura:

„*Socrul roagă 'n capul mesei să poștească să se pună
Nunul mare, mândrul soare, și pe nuna, mândra lună*“.

Într'un număr din *Ramuri* în care și d-1 R. D. are un articol, d. T. Păunescu-Ulmu¹⁾ scrie vorbind de poezia lui Eminescu:

„*Avem un panteism cotropitor, cea din urmă alinare pentru un pesimist care nu vede în actele vieții și 'n obiectele și fapăturile care-l înconjoară decât rânjetul zădărniceii și permanenta stingere în devenire*“. Dă ca exemplu *O! Mamă*, care vorbește poetului prin freacățul de frunze, iar salcâmi scuturându-se deasupra mormântului „*Se bat încet din ramuri, îngână glasul tău*“.

Această natură vie care înțelege pe om, care îl ajută și îl mângăie, nu e natura din teologia creștină, creată capricios drept locaș netrebnic pentru viața efemeră și pă-mânțescă a omului.

Din alte poezii se degajă o concepție mecanicistă, atomistă, despre lume. E o idee descurajantă. Natura n'are nici un sens, nici un scop. Noi suntem jocul hazardului, rezultatul orb al întâmplării. E ceva din atomismul lui Democrit combinat cu *apatia* eleată și cu idei Budhiste — amestecate și prefăcute genial și personal de Eminescu: „*Oare totul nu e nebunie?*“, „*au e sens în lume?*“ sau:

„*Moartea succede vieții, viața succede la moarte
Alt sens n'are lumea asta, n'are alt scop, altă soarte*“.

Creștinismul nu e mecanicist ci din contră finalist, teleologicist. Marele doctor al catolicismului Thomas de 'Aquino stabilise că Dumnezeu e cauza eficientă precum și cauza finală. Creația are un scop, negat de Eminescu.

D-1 R. D. a uitat să observe aceasta. Creștinul are încredere în ceea ce a creat Dumnezeu, el este optimist întru cât religia îi oferă soluții sigure la întrebările mari ale

1) *Ramuri* XXII, 2, T. P. U.; Natura în poezia lui Eminescu.

DATINA

existenței: de ce existăm, de unde venim, încotro mergem? Și creștinul pe lângă că știe rostul lui în lumea aceasta el mai are și speranța în raiul lumii de dincolo.

Țăneanu în poezia lui nu crede în viața viitoare și nici în raiu:

*„A muri fără speranță! Cine știe-amărăciunea
Ce-i ascunsă 'n aste vorbe?*

(Înger și Demon)

*„Nu! moartea cu viața a slîns toată plăcerea —
Cel ce în astă lume a dus numai durerea,
Nimic n'are dincolo... căci morți sunt cei muriți“.*

(Împărat și proletar)

Deci Țăneanu e consecvent mecanicismului său. Ce fel de creștin și ce fel de ortodox e omul care *aderă la teismul ortodox*, dar care nu crede în viața viitoare și în raiu? Scoate din creștinism viața viitoare, și tot restul nu mai are nici un sens!

Cât despre îngerii cari populează opera lui Țăneanu, putem spune că la o observare atentă, se constată că poetul se servea mai mult de sensul adjectival al cuvântului, ca imagine frumoasă pentru comparație. De pildă în *Inger de pază*, se pare că avem de-a face cu credința populară că fiecare om bun are la căpătâi un înger de pază.

Sfârșitul poeziei arată cu totul altceva. Îngerul este însăși iubita poetului: „*tu... tu ești el*“.

* * *

Țăneanu nu poate fi creștin ca d-l Sandu Tudor și nici măcar ca d-l N. Crai-
nic. Teologia creștin-ortodoxă e departe de creștinismul marelui nostru poet — și du-
rere! — nu poate fi precursorul „Gândirii“.

Țăneanu înfățișează creștinismul din versurile sale cu elemente streine impure. El aleargă la ajutorul vrăjitorilor, al magilor, al vrăjitorilor. Se inspiră mai puțin din vie-
țile sfinților și mai mult din poveștile populare bătrâne. El nu-și exilează eroii în pu-
stii, nu prea îi osândește cu posturi și viață ascetică — ci îi pune să petreacă la mese
mari la un loc cu toată natura iubită, ori îi pune să facă vitejii. Deci, așa cum e po-
porul nostru, așa cum de milenii înțelege locuitorul acestui pământ viața și religia. Fi-
losofia pură a creștinismului e scrisă în cărțile bibliotecilor din Roma și în Byzanț.
În aceste cărți cercetate de filosofi se spune că teologia creștină este una pentru toată
lumea, revelată creștinului de peste tot prin cărțile sfinte cari o păstrează viitorului.
Ortodoxismul formează o biserică aparte, diferențiată dogmatic puțin de întregul căreia
aparține. E și natural, altfel ar fi o religie aparte. Acest specific al ortodoxiei nu poate
fi sesizat decât de intelectualul cu studii speciale. Poporul, lumea dela sate, distinge
pe un ortodox de un catolic sau protestant după ritual, sau înainte de război după ca-
lendarul diferențiat cu 13 zile. E vorba deci de manifestările exterioare ale acestor cre-
dințe și nu de esențial. Dar dacă teologia creștină este una, fără a permite în lăuntrul
ei insule cu caractere specifice, discuția fiind pe planul ideologic, al dogmelor, apoi
interpretarea și aplicarea dogmelor duce la unele diferențieri.

Fiecare unitate socială care o adoptă o trece prin filiera structurii sale psihice,
prelucrînd-o în mod original, adăugînd elemente noi, caracteristice acelei unități sociale.

ℒ Felul cum se împărtășește un popor din creștinism și cum valorifică prin viața lui proprie această ideologie, constituie un produs viu, deviat dela sursă. Isvorul se transformă într'un torent bogat, plin de sevă, însă acum duce în matcă multe împurități păgâne.

Acest chip original în care teologia creștină este interpretată, simțită, valorificată de către un popor și apoi stabilită într'un produs constant, transmis din generație în generație prin tradiție, constituie o valoare originală, adică specificul aceluia popor cu privire la ortodoxie.

De pământul bătrânei Dacii, barbarul Thrac nu s'a șlefuit prea simțitor în decursul veacurilor.)

El a transmis strănepoșilor din generație în generație, credința lui păgână cu tot ritualul caracteristic primitivului, și cu toate superstițiile inerente incultului, peste care s'a adăugat ortodoxismul puțin înțeles de barbar în esența lui dogmatică. El l'a absorbit și l'a îmbinat cu ceia ce avea, fără să lepede nimic din vechea lui cultură păgână. Această nouă valoare religioasă nu a gonit pe cele vechi, ci a fost topită în celelalte și sub forma unui produs original și viu ni s'a transmis nouă răstrâncpoșilor. Această ortodoxie a Românilor noștri nu se aseamănă de pildă cu ortodoxismul Rus¹⁾ sau cu celelalte ortodoxii.

ℒ Astfel se explică pentru ce literatura noastră populară conține mai mult elemente păgâne și prea puține creștin-ortodoxe, chiar atunci când e creată în vederea unor evenimente creștine.

Eminescu nu a făcut altceva decât să exprime în chip genial specificitatea etnicului nostru. El n'a făcut ortodoxism de bibliotecă, ci așa cum l'a găsit în popor.

Din particularitățile specificului nostru național a creat valori poetice universale și veșnice.)

Poetul nu imită pe Dumnezeu în sensul sugerat de o formulă teologică și nici nu urmărește să prindă spiritualitatea „ideilor“ Divine-Platonice. Poetul se apropie de Dumnezeu prin aceia că simte ceia ce este etern în creația Lui și aceasta se sensibilizează poetic creind valori estetice nepieritoare. Dar aceasta se poate spune și fără ajutorul metafizicii ori a Sfintei Scripturi. Iarăși trebuie să se mai știe că poetul nu săvârșește nici un oficiu religios, când creiază, și prin urmare nu e obligat nici la ascetism și nici la post!

Eminescu e cel mai mare și mai reprezentativ poet al nostru pentru că a cântat în versuri nepieritoare ce avem noi mai caracteristic. El își trage izvoarele inspirației din adâncul autohtoniei românești. Nu este nici creștin ortodox și nici păgân și nici într'un fel; ci ei este cel mai mare poet ROMÂN fiindcă ne-a înțeles și ne-a fixat în forme poetice nemuritoare.

Nu ar avea un merit mai mare dacă ar fi metafizician sau ortodox, precursor al „gândiriștilor“, așa cum îl dorește și îl vrea del Dragnea.

Eminescu e mare și actual și va fi veșnic mare și actual pentru că a eternizat în versurile sale universalul din particularitățile specifice neamului din mijlocul căruia s'a ridicat.

G. Damaschin.

Ianuarie
1930

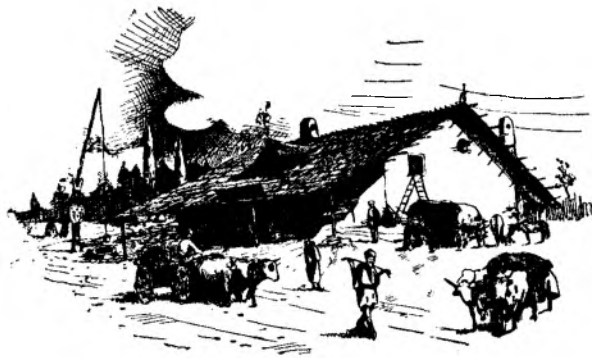
1) Pe larg în „Problema mișcării ortodoxiste“ de Al. Dima: *Dătina*, VII, 10-12.

Rănitul^{*)}

singur, în sînge și'n seară,
pe-un cîmp de verde cucuruz,
cu larma cumplitei lupte 'n auz...
mi-e cald, mi-e frig —
și'n noaptea oarbă ce coboară
peste mine și hău,
peste bine și rău,
mi-adun puterile toate să strig
încă odată, numele tău, —
țară, țară!...

A. Cotruș.

^{*)} Dintr'un volum de versuri
ce va apărea în curînd.

MITRIȚĂ DESMĂȚ.

MARE pacoste la capul omului și uituțea asta, încheie îndignat camaradul Mitriță — poreclit Desmăț — care scotocindu-și buzunarele fără fund ale hainei, găsisese printre hârtii împăturate, printre resturi de cretă și de creioane, fărimituri de pâine și nasturi de toate soiurile, o carte postală mototolită, scrisă de aproape o lună fratelui său la Craiova, rugându-l să-i trimită ceva bani pentru gazdă.

Cum dracul oi fi uitat s'o pun la cutie, că eu par'că mi-aduc aminte c'o pusesem? Mă miram de ce nu trimite el tainul. Și mai puteam s'aștept mult și bine... gândi Mitriță; și cu scrisoarea în mână o sbughi pe ușa în căutarea servitorului școlai, ca să-l roage să i-o arunce la cutie.

Așa era Mitriță Desmăț, veșnic uituc și zăpăcit, cu hainele pătate, soioase și fără nasturi, cu părul netuns smolit și încurcat, cu ghetele fără șireturi, cu vârfurile încovoiate în sus ca niște ciocuri de corabie și nefăcute de când le lăsase din mână cismarul. Barem rudă de caete ori cărți pe la el ferit-a sfântul. Incherba ceva din ele pela începutul anului, când chipurile îi trimitea fratele *banii de cărți*; dar într'o lună ori două erau vândute pela colegi pe te miri ce.

Câte certuri, pedepse și ocări nu mâncase bietul Mitriță dela profesori pentru treaba asta. Ba nădăjduind într'o îndreptare îl și daseră odată afară din școală. Dar ți-ai găsit, meteahna era fără leac, și la urmă — știindu-l fără părinți, fără o supraveghere ori îndrumare din vre-o parte, se îndurau și-l îngăduiau la școală; căci nu știu cum făcea, cum dregea Mitriță, către sfârșitul anului o scotea mereu la socoteală corigent și la corigență iar o dregea, și se pomenea așa din clasă în clasă. Mai ales la matematici o aducea așa din senin tocmai unde trebuia. Algebră ori geometrie, caet de

probleme, ori alte scule de felul acestora pe la el, nici pomeneală. Dar când la lecție se încurcau câte 3-4 din băieții *cei buni*, se repezea deodată Mitriță cu mâna toată în sus, năvălea mai mult nechemat la tablă împiedecându-se de picioarele colegilor, se încrunta la semnele cabalistice și după un răgaz de gândire, le turna rânduri-rânduri de cifre, în hârșcăiala nervoasă a cretei, care sub degetele apăsate și repezite ale lui Mitriță sărea în bucățele și se sfârșia văzând cu ochii. Și apoi deodată trântea triumfător și sentențios rezultatul, la care profesorul zâmbind, răspundea totdeauna cu aceleași vorbe: Brânza-i bună, n'am ce zice, dar ce folos... burdufu-i de câne!

Intr'o vreme, prin clasa VII-a se nevoise frate-său și-l băgase la internat; dar în loc s'o dreagă mai rău o stricase, căci momit de unele câștiguri și încredințat că are noroc... Mitriță, dedese în meteahna jocului de cărți. Erau vre-o trei-patru băieți de bani gata, care învăteau meseria asta noaptea în camera pedagogului. Acolo își făcea regulat apariția și Mitriță cu câți-va gologani de împrumut. Câștigul s'alegea ori nu, dar noaptea pierdută s'alegea mereu și zăpăceala lui Mitriță deveni și mai mult hazul clasei.

Pentru a o scoate la capăt cu latina ale cărei capitole se îndesau din ce în ce mai numeroase și mai greoaie, se deprinsese un obicei. Doi din cei mai cu greutate latiniști, făceau cu rândul traducerile pe un maculator cumpărat din contribuția obștească a clasei, și la orice ascultare — ce pentru fiecare venea la anumite soroace știute — terfelogul trecea pe sub bancă din mână în mână, după numele strigate de profesor.

În ziua aceea, profesorul răvăși de două trei ori nervos și distrat cele două file ale catalogului pe care erau încadrate 12 nume ale celor 12 elevi ai clasei a VII-a modernă. Cu inima sărită aștepta fiecare zarul numelui.

— Poo...pescu S. Ion! Ia zi tu.

La auzul numelui, icni șperiat în picioare — cu ochii în gol, cu Tacit în mâna stângă — un elev cu părul lins, cu mustăcioara mijindă, pe care o trăgea nervos de sfârcuri cu dreapta. În clipa ridicării în picioare, trânti fulgerător un ghiont zdravăn colegului de bancă șoptindu-i apăsător:

— Terfelogul mă, că m'a nenorocit, m'a luat fără soroc.

Colegul — care nu era altul de cât Mitriță — și care toată noaptea jucase cărți în camera pedagogului, abia își târâse trupul până la școală, și și-l frântise pe scaunul pupitrului adormind... Ghiontul îi deschise ochii cârpiți de nesomn, își dădu seama de pricina loviturii și înțelegând cam de ce ar fi vorba, vârî àlene mâna sub bancă și scoase un maculator desmățat și desfăcut din încheeturi. Îl deschise undeva pe brodeală și-l împinse pe bancă înaintea colegului, ce galben ca șofranul cetea din Tacit:

Rebusque turbatis malum extremum discordia accessit, his deditionem,

aliis mortem et mutuos inter se ictus parantibus; et erant qui non inultum exitium, sed eruptionem suaderent.

— Așa popescule, ia zi... care va să zică zi, accesit malum extremum... așa, care va să zică, de aceea, așa dară, malum extremum, prin urmare... accesit, zi Popescule, zi...

Și vărul S. Ion — cum era poreclit pentru a se deosebi de ceilalți Popești — ținând cartea în dreptul ochilor și cu ochii pe sub carte făcând șirurile terfelogului de pe bancă, tuși de vreo două ori ca să-și facă vreme pentru descifrarea rândurilor ce le credea cuprinzătoare a traducerii, începu:

Planaria, de pe mijlocul feței ventrale scoate afară un faringe-stomac pe care-l aruncă asupra prăzii...

Cu Tacit în mână, cu ochii holbați pe text, profesorul ridicat în picioare pe catedră, la auzul acestei fraze strigă desperat:

— Ce spui mă Popescule?! De unde le scoți băete? Ce ai? Ia uită-te bine și citește încodată textul.

Și S. Ion îngălbenind și mai tare, dete cu piciorul pe sub bancă o lovitură desperată colegului, însoțită de înjurături și sfârșită cu: Unde-i rândul mă idiotule?

Mitriță se trezi din nou și abia deschizând ochii, duse mâna pe terfelog și arătând cu degetul pe la jumătatea foii își reluă filosofica-i ocupație.

Bietul S. Ion ștergându-și broboanele de sudoare rece de pe frunte iar ceti fraza latinească, iar tuși, și iar traduse. De astă dată însă degetul lui Mitriță arătase mai jos și traducerea suna:

Destul de des Planaria își face prin contracțiunile corpului adevărate spălături intestinale... și băgând seama că traducerea terfelogului o dă iar prin intestine, se opri înecat.

— Mă Poo...pescule... ce ai tu mă băete, ești bolnav, te doare capul, ori ești nebun?

— Îs cam bolnav domnule profesor, mi-a fost rău toată noaptea...

— Bine mă băete, de rău, rău ți-o fi fost, da vorba-i că eu zic, că ești nebun mă, că altfel de unde scoți asemenea bazaconii. Ba nu zău, ai fire de nebunie băiatule, ori vrei să-ți bați joc de mine?

— Nu domnule profesor, mi-a fost rău de tot... lecția viitoare o să știu...

— Nu, nu, ...eu zic că ești nebun, și să te cauți băiatule că-i rău de tine. Acu ieși afară din clasă. Du-te unde vrei, că de te văd mai mult apuc de căpiez și eu.

Toată clasa râdea pe înfundate de plesneau boșogii. Mitriță, pe jumătate sub bancă, dormea visând la câștigurile din noaptea următoare; iar bietul S. Ion — uluit de așa întâmplare — se pipăia mereu la cap, în timp ce pași rătăciți îl duceau spre ușă.

Radu Dorna.

LUNECĂ VIAȚA PE VREMI...

*Lunecă viața pe vremi ca o barcă pe valuri;
vîslașul se 'mbată de-azur și merge spre-abisuri,
uitând să conducă prin locuri ferite de valuri
comoara lui caldă și albă și sfîntă de visuri.....*

*Și tot mai departe, spre margini albastre de zare
îl chiamă mirajul demonic al lumii în taină muiată.
Vîslașul se-avîntă cîntînd pe sălbatica mare
și 'n urmă-i trecutul se șterge și lumea în neguri rămîne 'ngropată.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*Cu soarele 'n suflet și 'n ochii setoși de azur și visare,
mai vajnic pornește să moară alături de soare.
Și vremea își toarce povestea eternă ce minte
și mor îngropate în valuri pe veci năzuințele sfinte.....*

*Departe 'nfrățindu-și cu cerul visarea curată,
vîslașul pe valuri se clatină 'nvins de propria-i fericire
cu ochii deschiși către zarea de soare scaldată;
și moare, strivind între pleoapele 'n lacrimi, a visului caldă sclipire....*

P. Corneliu.

TRADIȚIA, PRINCIPIU GENERATOR AL CULTURII.

I.

1. Punerea problemei. 2. Tradiționalism și individualism în istorie. 3. Evoluția pe plan social, cultural și individual-psihologic. 4. Rolul funcțional al tradiției în formarea culturii.

IDENTIFICAREA tradiției cu totalitatea valorilor culturale ale unui neam, vădește o neînțelegere a esenței acesteia cât și a funcției pe care o exercită, în formația și devenirea unei culturi: tradiția nu e o realitate substanțială, ci una funcțională. Va trebui deci diferențiată de cultură și prin structură și prin semnificație. Tradiția nu ia ființă după încheierea culturii ci, dimpotrivă, prezintă principiul ce organizează valorile culturale dându-le unitate de înfățișare. Isvorată din continuitatea evolutivă a unei societăți și subsidiar din tendința gregară și spiritul de inerție a membrilor ei alcătuitori, cea ce, practic, prilejuește menținerea unei unități de aspect a societății respective în decursul vremii, tradiția însumează valorile spirituale ce apar succesiv în frământarea vieții și organizează pe axul său director cultura acelei societăți. Astfel, geneza și rolul jucat de tradiție apar cu claritate: acest principiu se află situat între realitatea socială din care ia naștere și realitatea spirituală pe care o organizează. Desprinsă din realitatea socială care o generează, tradiția organizează la rândul ei suprastructura culturală ce, paralel, evoluează cu societatea.

O definiție a tradiției și o precizare a rolului funcțional pe care aceasta îl are în constituirea unei culturi, implică o cercetare corelativă a celor două realități cu care tradiția prezintă adiacențe: unitatea socială de o parte și cultura

DATINA

specifică a acelei unități sociale, de alta. Se înlătură în acest mod toate formulele stereotipe care au împânzit cu locuri comune literatura acestei probleme. Socoțim, prin urmare, orice contribuție la fundamentarea în spirit științific a tradiționalismului ca necesară, în deosebi în publicistica noastră, unde asupra tradiției a abundat retorica găunoasă și grandilocventă. S'a bagatelizat astfel prin neînțelegere și superficialitate cea mai hotărâtoare problemă a vieții noastre culturale. Căci prin legăturile ce principiul tradiționalist le are cu realitatea socială și culturală, prin funcția sa directoare pe care o reprezintă în evoluția societății, studiul și definiția tradiției conduce la schițarea unui întreg sistem de explicare a structurii și evoluției sociale.

•
•
•

2. Esența tradiției și rolul ei în complexul social variază după gradul de evoluție a unității sociale la care ne referim. Acest fapt nu e decât rezultanta condițiilor diferite de structură socială, efectul variabilității raporturilor dintre individualitatea membrilor alcătuitori ai unităților sociale și autoritatea socială conștientă. Cu cât e mai tiranică și mai evidentă autoritatea grupului social asupra individului cu atât obiceiul, cutuma, sistemul de restricții și obligații, într'un cuvânt echivalentul tradiției va fi mai adânc înrădăcinat în conștiința socială. Cu cât individualitatea se va afirma mai viguros lăsând joc cât mai larg inițiativelor personale reacția împotriva patrimoniului tradițional va fi mai puternică și autoritatea tradiției va fi în scădere.

La clan, unde distincția dintre individualități e absentă și unde viața socială primează asupra celei individuale până la anihilarea oricărei veleități de individualizare, sistemul de restricții ce se impune fiecărui membru alcătuitor al unității sociale are un caracter sacrosanct și mistic. Autoritatea coercitivă absolută, pe care clanul prin simbolul său totemic o exercită asupra individului, ridică putința acestuia de a contribui efectiv la evoluarea clanului prin modificări de detaliu sau de esență a principiilor mistice pe care le recunoaște și cărora se conformează. Diferite forme de clanuri și „confreții” prezintă însă, treptat, detașarea câtorva individualități mai conturate care, la început, dețin funcțiile religioase, iar mai apoi sub impulsul unei diviziuni a funcțiilor sociale își impart atribuțiile după aptitudini. Societățile antice reprezintă o etapă evolutivă însemnată în precizarea individualității omenești, etapă provizorie și nedefinitivă însă, căci drepturile abuzive ale șefului familiei la Romani știrbeau grav principiul libertății și valorii individuale. La aceste societăți se observă cumpăna dreaptă între acțiunea centripetă și cristalizatoare a tradiției și capacitatea de înnoire a cadrului social de către individ. Participarea activă a cetățeanului la viața publică și dezvoltarea artei oratorice dovedesc că individul acționează cu repercuzii puternice asupra cadrului social, uniformizant și static. Această relativă estompere a tradiției prin expansiunea individualității omenești, dispăre în timpurile evului mediu când Biserica înăbușind individualitatea, întronează tirania nediscutabilă a dogmei.

Renașterea postulând afirmația nestânjenită și exultantă a individualismului va oferi spectacolul dezagregării tuturor principiilor tradiționale, a tuturor constrângerilor exterioare individului, investite cu prestigiul exclusiv al datinei sau al vechimei. Așa dar, între clan unde structura socială subordonă total individul și Renașterea unde individualismul frenetic sparge zgomotos cercul obiceiurilor moștenite, se situează stări intermediare, care verifică principiul că individualismul atrage după sine o surpare a tradiției. Cu cât individul este mai afirmat și mai ancorat în concepția valorii lui unice, cu atât datele tradiției sunt mai nesocotite. Între aceste două formule există deci o ireconciliabilă opoziție, o pendulare compensatoare, o dezvoltare invers proporțională, în toată aceasta perioadă de evoluție.

Revoluția franceză, care sub raportul afirmării individului este o prelungire a Renașterii, ridică individul uman la ipoteza unei realități de sine stătătoare, sancționându-i caracterul intangibil și autonom.

Această evoluție corelativă către o emancipare cât mai totală a individului de sub autoritatea cadrului social și a tradiției care pe măsura dezvoltării individualismului își întemeiază importanța și rolul social, ia sfârșit în secolul trecut când împrejurările sociale schimbă fundamental datele problemei.

Inceputul veacului trecut reprezintă prin individualismul romanticilor o prelungire a spiritului iluminist și revoluționar francez. Personalitatea umană își reliefează importanța, „etalarea eului” pune pe primul plan sufletul artistului, estompând sau subordonând natura și ambianța socială; efervescenta explosivă și unori indiscretă a sufletului romantic umplu întregul pătrar al veacului cu strigăte nemuritoare, cu efuziuni sentimentale, cu revelațiile simțimentelor intime ale puștilor. Individualismul devine, prin pasiunea creatoare și în permanenta tensiune a romanticilor, un crez al epocii și un îndreptar estetic. Dar expansiunea clocotitoare a romantismului începe să obosească după 1830 și se dizolvă treptat în obiectivitatea științistă a naturalismului în care personalitatea artistului își trasează contururi pe alte poziții, în care interesul pentru ambianța, pentru viața socială prinde să se infiripe și apoi să se afirme cu vigoare.

Aceasta atenuare a autonomiei individualiste (dela care face excepție anarhismul lui Stirner) e caracteristică secolului, în care își face loc tot mai stăruitor interesul pentru colectivitate, orientarea atenției către realitatea socială încunjurătoare. În Franța, *De Maistre* și *De Bonald*, partizanii unui tradiționalism retrograd și ai autoritarismului catolic, au susținut încă delă începutul secolului, prevalarea autorității și dogmei asupra indivizilor. Acești autori, prin caracterul special al tradiționalismului lor punctează o perioadă de tranziție: căci dacă, până la ei, tradiția negă individualismul, acești autori presupun îmbinarea acestor atitudini, până atunci antagonice, într-o concepție unitară.

Auguste Comte insistă că societatea considerată ca ansamblu nu poate fi un agregat de indivizi. Între unitatea individuală și cea socială supraordonată primei, se interpune, ca celulă de viață cu rol funcțional precis, familia. Astfel, în concepția lui Comte individualismul primește un corectiv și democratismul libertar un sprijin pe care revoluția delă 1848 îl și legitimează.

În Gërmania, Fichte prin volumul „*Reden an die deutsche Nation*“, care a exercitat o profundă înrăurire în tânăra generație, pregătind unificarea spirituală și politică a principatelor germane, se făcea tereticianul și apostolul unității naționale, ca sintetizatoare a tuturor năzuințelor individuale ale fiecărui german. Prin sistemul său de gândire, Schelling predicând absorbția spiritului individual în marele spirit universal, anticipă dizolvarea individualismului în marele suflet colectiv al națiunilor.

Alături de această transformare pe tărâm ideologic, condiționări sociale și economice au prilejuit revoluția de la 1848 și au proclamat o autonomie a colectivităților, după cum Marea Revoluție proclamase libertatea și autonomia conștiințelor. În aceiași direcție conduceau scrierile lui Marx și Engels ca și literatura și mișcarea socialistă pe care au generat-o. Democratismul, care prin interferența acestor factori multipli și-a făcut loc către jumătatea veacului trecut, reclamă nu numai egalitarism libertar, dar contribuia, mai cu deosebire, la formarea unei vieți sociale comune, prin depășirea individualismului și inserarea tuturor indivizilor în acelaș curent general de viață și continuitate socială. Astfel, individualismul anarhic al revoluției primește corectivul unui anume conformism cu societatea, excepție făcând, bine înțeles, teoreticienii anarhiști și individualiștii englezi. Se recunoaște cu alte cuvinte origina socială a conștiinței individuale, dacă nu istoric, căci cercetările etnografice și sociologice nu precizaseră încă nimic în această privință, cel puțin filosofic, întru cât individul și-a recunoscut filiația sa sufletească din societatea în care a apărut. Din această recunoaștere rezultă o atenuare a individualismului revoluționar și o subordonare a individului către societatea în care trăește. Dar, realitatea socială care se situă deasupra individului și de care acesta se simțea dependent, eră națiunea. Adesiunea individualului la social, depășirea individului pentru inserarea lui efectivă în fluxul vieții sociale, aducea după sine creerea unei conștiinți naționale. Izolarea individului dispărea. Condiții economice, politice, sociale, perfecționarea mijloacelor de transport, difuziunea rapidă a manifestărilor pe zone teritoriale întinse, îngăduiau luarea unui contact susținut și repetat între membrii aceleiaș unități sociale. În locul unității sociale menținută ca atare, prin interese economice sau constrângeri politice, s'au constituit societăți realizate prin adeziunea voluntară și activă a tuturor membrilor componenți; din sistema de unificare socială bazată pe coercițiune sau interese, s'a trecut treptat la realități sociale constituite din sisteme de voinți conștiente. Din comerțul sufletesc intensiv prilejuit de perfecționarea mijloacelor de transport, din aceasta reciprocitate repetată de ciocniri și relații a rezultat o fuziune sufletească, o sinteză de conștiințe, care amalgamând conștiințele individuale într'o pastă unitară a creiat o conștiință națională; aceasta, deși conținând imanent conștiințele individuale le depășește și, în calitate de sinteză, se deosebește calitativ de componentele ei. Conștiința individuală născută din adaptarea individului la mediul social, dă naștere, la rândul ei, la un anumit punct al desfășurării istorice, unei conștiinți colective, unificatoare și sintetizante. Această

conștiință, pe care o numim conștiință națională, întrucât membrii care participă la formarea ei alcătuiesc o națiune, este rezultanta nu numai raporturilor și interrelațiilor prezente, dar e constituită din concentrarea tuturor manifestărilor de viață colectivă din trecut. Dacă unitatea de teritoriu ocazională fuzionează sufletească din prezent, trecutul istoric statornicește continuitatea evolutivă și deci unitatea de viață de totdeauna.

În stadiul național al evoluției sociale se săvârșește concilierea celor două poziții opuse pe care le-am menționat anterior: națiunea implică, deopotrivă, și individualismul, pe care îl temperează în avânturile lui excesive, dar și conformismul social, desigur nu în sensul observat la societățile primitive, ci în înțelesul unei participări conștiente și active a individului la curentul larg al vieții sociale. Din această sinteză de poziții antitetice rezultă o schimbare de funcție pe care tradiția o exercită în societatea actuală.

Menționăm deci o adevărată mutație funcțională a tradiției, mutație condiționată de schimbul brusc de raporturi între factorii cu care această realitate se află impletită? Sau, mai precis, în decursul acestei schimbări de poziții, a evoluat paralel și tradiția în esența ei?

Precizările pe care le vom face vor dovedi că ne aflăm, de fapt, numai în fața unei schimbări succesive a modului cum tradiția s'a răsfânt în conștiința indivizilor și nu în cazul unei schimbări a tradiției în esențialitatea ei. Rolul jucat de tradiție în desfășurarea societății a rămas același; numai *concepția* tradiției a suferit variații și a acceptat sensuri și nuanțe deosebite. Independent însă de modul în care tradiția s'a răsfânt în conștiințe, acest principiu a acționat cu aceeași rodnicie asupra evoluției societăților și în societățile primitive când eră actual în conștiințe și când alcătuiă un imperativ de viață, și în societățile antice și în vremea Renașterii când tradiția eră nesocotită și disprețuită. Sinteza săvârșită în secolul trecut care a prilejuit dezvoltarea conștiinței naționale, a determinat-o revenire la cultul tradiției și la recunoașterea ei în societate. Din individual, situat în fiecare conștiință personală, centrul de gravitate al vieții culturale se strămută și se difuzează în tumultul colectivității flotante în aparență, dar unitară în configurație interioară. În acest timp, interesul pentru arta și poezia populară, cercetările de psihologie etnică, cercetările istorice căpătără noi avânturi. Evoluționismul și istorismul stimulau pe alte tărâmurile aceleași tendințe. Concepția robinsoniană a individului izolat de societate fu recunoscută ca un naiv joc al imaginației; individualismul rousseau-ist fu denunțat de către sociologi și etnografi ca fantezist și fără legături cu realitatea; evoluționismul arată că întregul univers e într-o continuă devenire, că fiecare stare de fapt e determinată de ansamblul stărilor anterioare, iar istorismul vedeă aceleași dependențe dintre trecut și prezent pe planul vieții istorice și sociale; sociologia arată, prin crearea unui nou capitol al „teoriei cunoașterii” că modul de gândire și percepție a realității e condiționat de atmosfera culturală a mediului, care e reprezentat nu numai de valorile actuale și efemere, dar de întregul fond de adevăruri dobândit și transmis prin veacuri.

Aderența individualului la social, tendința de depășire a insului de sine, pentru a se insera în curentul vieții sociale, a creat deci o realitate spirituală care se confundă cu națiunea, considerată ca simplu cadru social. Într'adevăr națiunea oferă o dublă realitate după perspectiva din care e privită și analizată. Exterior privită, sau mai propriu, apreciată fiind după aspectele sale vizibile și concrete, se prezintă ca un agregat unitar de indivizi sau clase sociale, care prin corelația lor strictă formează o unitate morfologică cu o sinergie funcțională de acrivități ce concură pentru menținerea unui echilidru stabil de viață. Privită însă dinnăuntru în afară, sub unghiul elementelor autentice și generatoare a acestei realități concrete, națiunea, apare ca o sinteză spirituală, ca o entitate sufletească.

Atâta vreme cât această amalgamare de conștiințe nu a putut să se săvârșească pentru a constitui un sistem de voințe conștiente, națiunea nu era constituită. Ne aflăm într'o stare de tranziție în care unitatea socială nu eră menținută prin forța internă a voinței conștiente, ci înjghebată sub convergența factorilor exteriori. Câtă vreme conștiința națională nu luase naștere, popoarele reprezentau unități bio-sociale; când etlorescența națională se afirmă unitatea socială devine de natură etico-spirituală. De o parte legăturile dintre membrii erau superficiale, analoage legăturilor mecanice, de alta sunt lăuntrice, active și conștiente.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

3. Națiunea nu e însă o unitate socială definitiv încheată în cadre statornice și imuabile; ea prezintă, dimpotrivă, dinamismul și devenirea tuturor realităților sociale. Conștiința națională nu ancorează spiritul etnic în trecut și nu îl încercuește în tipare fixe pentru a-i păstra nealterată esența. Națiunea urmează, deși nu e o organizație „naturală”, născută spontan și menținută prin jocul fatal al factorilor cosmici, geografici și istorici, legea universală a devenirii. Fiind la rândul ei un termen de evoluție, națiunea e supusă aceluiaș modificări ca și unitățile sociale care au precedat-o. De alminteri referindu-ne la „națiune” în genere și neprecizând nici o formație socială anume, facem un abuz de limbaj căci ridicăm printr'o generalizare grăbită un termen care are nevoie de raportări concrete permanente, la o treaptă de entitate absolută și egală cu sine. În realitate, fiecare națiune se află pe un plan deosebit de dezvoltare și închezare, ca rezultat unică a factorilor speciali la a căror interferență se află. Fiecare individualitate, socială, pe lângă seria de caracteristici proprii și diferențiale care îi creiază o fizionomie singulară, prezintă și un grad propriu de „realizare”. de desăvârșire a acestui stadiu de devenire socială. Din această cauză nu putem fixa o dată care să marcheze formația națiunii, cum ar fi 1789 sau 1848. Căci pe lângă faptul că aceste transformări de perspectivă se tac lent și comportă schimbări de structură care cer vreme, trebuie să avem în vedere că aceste date, chiar dacă ar fi valabile pentru unele națiuni nu pot fi pentru toate, căci fiecare dintre popoarele în

evoluție spre națiune, au o formulă proprie de desfășurare și reclamă prin urmare un criteriu deosebit de apreciere.

Fluxul evolutiv al societății atrage în curgerea lui o devenire a tuturor valorilor ce au curs în viața socială și spirituală a omenirii. Nici o cultură și nici o valoare nu s-a impus deodată într-o formă definitivă și nu a rămas ca atare în decursul vremii. Nici o invenție nu a apărut în forma în care o putem aprecia în epoca sa de efflorescență, nu a apărut în acea formă în concepția celui ce a creiat-o. În toate cazurile, peste germenele primar al ideii care a nesocotit temerar vechile tipare, desvăluind noi orizonturi, s'au adăugat prin contribuții secundare transformările și îmbunătățirile, prefacerile și schimbările de detaliu care aveau să desăvârșească opera în timp.

Afirmând deci că locomotiva e creația lui Papini și Watt, că arta tiparului a fost inventată de Gutenberg, facem conștient, dintr'un spirit de simplificare, o nedreptățire miilor de anonimi care și-au adăugat aporturile la durarea operii a cărei desăvârșire o putem admira astăzi. Dar, deși invențiile prin caracterul lor de spontaneitate ar putea fi socotite ca puncte de plecare pentru devenirile ulterioare, totuși, ele, la rândul lor, sufăr aceiaș condiționare de către elemente preexistente, pe care sinteza inventatorului le imbină într'un mod original. Căci, în esență, „invenția” se reduce la o organizare pe un plan propriu și în aparență paradoxal a unei serii de elemente care îi preexistau, fie dezarticulate, sporadic împrăștiate, fie constituind alte sisteme de fapte, integrate fiind în alte realități. Inventatorul discerne intuitiv un nou plan de încheiere a acestor realități dispărute și le imbină după planul ideal al originalității sale creatoare. De aceea nu trebuie să surprindă faptul, de multă vreme remărcat, că marele invenții au apărut tocmai în timpurile când necesitatea lor se făcea mai mult simțită. S'au invocat explicații fanteziste, dar s'a neglijat faptul că aceste invenții **trebuiau** să apară în acele timpuri, pentru că erau condiționate de stadiul contemporan de evoluție, că totalitatea elementelor din care au fost clădite se aflau ca valori circulante în viața socială din acea vreme. Așa se explică și insuccesul invențiilor care, și-au anticipat epoca. Claritatea intuiției și forța de sinteză a inventatorului a putut uneori să clădească prin anticipări fericite, sisteme de fapte care își depășeau timpul, dând la iveală invenții anticipatoare. Ele nu au prins însă, căci contemporanii lui nu-i puteau urmări construcțiile pe cărările dificile ale considerațiilor teoretice, și-i tratau proiectele ca fantazii utopice. Posteritatea dădea însă dreptate inventatorului, adică acceptă sinteza din elemente pe care progresul tehnicei le dăduse la iveală, între timp. Iată de ce unele invenții au fost elaborate în decursul vremii de mai multe ori, până când timpul le-a consacrat ca expresii sintetice și ca realizări valabile.

Desfășurarea societății sub raportul tehnic și concret, postulează deci o înălțuire de fapte, de progrese și de valori, în care fiecare etapă evolutivă se sprijină pe cele dinaintea ei, de unde își are obârșia directă. „Salturile” aci nu se pot produce, sau dacă se pot semnală, ele sunt de mică amplitudine și leagă în-

totdeauna două momente succesive de devenire, între care există o legătură organică. Comparația societății, sub acest raport, cu un organism în desfășurare e deplin îndreptățită. Deopotrivă, în ambele cazuri, asistăm la o condiționare mutuală a două etape deosebite situate pe linia evoluției. Etapa anterioară pregătește pe cea subsequentă, îi anticipează și determină configurația, îi alcătuiește suportul; aceasta din urmă o conține pe prima și o depășește, în sensul că realizează pe plan concret virtualitățile nedesfășurate încă, ce zăceau în germen înainte. Intre momentele acestei evoluții există legături vădite: actualul presupune anteriorul, iar acesta determină aspectul actualului.

Observația referitoare la aspectul tehnic, la desfășurarea elementelor concrete ale societății, la civilizație deci, își are aplicație și în sfera valorilor spirituale, ce alcătuiesc prin totalizarea lor, cultura. În lumea valorilor estetice ca și a gândirii filozofice (cu toată aparența contrară) în evoluția științifică sau în valorile juridice, nici o concepție sau valoare nu a apărut dintr'o dată în caracterele cu care se înfățișează în prezent și nu au rămas fixate în formele inițiale în care s'au făcut cunoscute. Istoria fiecărei zone de activitate spirituală ne desvăluie străduința trudnică de desăvârșire și ameliorare a stărilor prezente, după conturul ideal al unor țeluri propuse; ni se înfățișează astfel drumul sinuos, în oculte sau reveniri, al evoluției dela dibuiri nesigure și confuze, până la certitudinile relative dobândite în urmă, dela încercarea sfioasă a omului de a se opune naturii pentru a o înțelege, până la îmbrățișarea în sinteze vaste a întregii realități fenomenale.

Stadiul actual al științei se datorește nenumăratelor contribuții ale miilor de gânditori, care au adăugat la cercetările anterioare, observațiile lente ale descătușării minții omenești din negura magiei sau rătăcirile antropomorfe, până la atitudinea obiectivă și impersonală pe care cercetătorii moderni o au în fața realității. Diferitele științe nu sunt decât sinteze coerente de cunoștințe, având de o parte un razăm temeinic în solul tangibil al faptelor, observate și catalogate—și pierzându-se cu ajutorul ipotezelor în domeniile realităților necunoscute. Intre acești doi termeni, însă, cunoștințele se inseriază strict în ordinea dobândirii lor. Toate datele științelor se leagă între ele cu aceiaș continuitate, cum se leagă între ele seria teoremelor geometrice de axiomele fundamentale¹⁾.

Filosofia cu toate că reprezintă o succesiune de sisteme disparate de cugutare, adesea în contradicție și foarte arare în continuitate unele cu altele, reprezintă, totuș, o disciplină de gândire în care condiționarea reciprocă a contribuțiilor e reală. Într'adevăr, deși marile sisteme filozofice încep prin a nega sistemele anterioare, în realitate se sprijină pe acestea, în modul de a pune problemele, de a utiliza terminologia de a varia perspectivele. Înăurirea lui Kant a fost așa de

1) Deosebirea e însă hotărâtoare: cunoștințele în științele concrete nu se derivă logic unele din altele, ci se dobândesc prin studiul realității înconjurătoare. Câtă vreme nu are sprijinul unui fapt concret, un element științific, cu toată verosimilitatea, și deși deus logic din altele anterioare, nu e înregistrat în știință decât cu titlul de ipoteză susceptibilă de a fi încorporată corpului științei respective numai în cazul când concordă și e verificat de către realitate.

covârșitoare asupra gândirii filosofice, încât filosofia sa e prezentă în toate scrierile care i-au urmat, chiar și în acelea care se abăteau dela spiritul acestuia, exceptând firește filosofia materialistă din secolul trecut. Dacă nu observăm în filosofie o continuitate de vederi sau de sisteme, dacă operele gânditorilor nu se adaugă unele altora pentru a clădi un corp de doctrină unitar, filosofia nefiind o însumare a tuturor sistemelor de gândire, din aceste opere se degajă însă un spirit de cercetare și o metodă de lucru, care avându-și rădăcina în trecut, dă orientări modului de a se filosofa în prezent.

Extensiunea pe care au luat-o în secolul trecut teoriile transformiste în biologie, evoluționismul lui Spencer, care vede valabilitatea principiului în devenirea universului, teoriile chimice asupra transformării elementelor unele în altele sub înrâurirea condițiilor fizice variabile pe care le oferă corpurile cerești, cercetările istorice și etnografice, toate aceste discipline disparate, s'au acordat în a afirmă valabilitatea principiului evoluționist. Evoluționismul a devenit un principiu care a configurat aspectul cultural al epocii, alcătuind în aceiaș vreme, o prismă de analiză și înțelegere a realității. Filologii nu au întârziat să arate că limbajul nu e un sistem de semne, care s'au fixat pentru totdeauna în conștiința unei populații ci este o realitate flotantă, schimbătoare, supusă vicisitudinilor și evoluției; un limbaj nu se menține decât prin actualitatea pe care o are în conștiințele acelor care îl utilizează. El este un proces natural, pe cale de desfășurare, în care fiecare schimbare fericită devine repede acceptată și unde valorile anormale și inutilizabile dispar repede și automat din circulație. Experiența săvârșită cu limbile așa zise artificiale, construite rațional de către filologii utopiști, cu toată extensiunea și înrădăcinarea căpătată la început, au fost repede date uitării, dovadă, între altele, că limbajul e o organizare flexibilă de valori supuse evoluției. Limbajul e deci o manifestare naturală, în permanentă transformare unde intervenția conștientă și directoare e destinată eșecului. Din această cauză limbajul va avea în evoluția lui o veșnică raportare la formele anterioare, și tot de aci urmează că fiecare nouă înrâurire care se adaugă peste corpul constituit și pe cale de evoluție a limbajului, dacă este încorporată, rămâne, dăinuește și înrâurește hotărâtor aspectele ulterioare pe care limba le va afecta. Limba franceză actuală, pentru a lua pilda unei limbi evolute, e rezultatul nenumăratelor transformări, de înrâuriri ce s'au grefat pe pasta primordială celto-latină. Înrâuririle s'au succedat și au plămădit în noi cadre mobile și susceptibile de modificări, corpul limbii pe cale de evoluție. Nimic nu s'a pierdut din ceea ce a fost înnoire fecundă. În limba actuală își dau întâlnire cronicarii, Malherbes, Pleiada, Academia franceză și prețioșii; se întrevede influența sec. XVII cu fraza largă, amplă, retorică, gen Bossuet, ca și sec. XVIII cu stil sobru, precis, intelectualizat; Balzac, Saint-Simon, Hugo, Flaubert sau simboțiștii, fiecare dintre autori cu școli cu originalitatea lor proprie de expresie sau cu reînvierile lexice date la iveală, au contribuit, inegal, de sigur, dar nu mai puțin efectiv, la formarea limbei de astăzi, saturată de atâtea înrâuriri anterioare ce s'au exercitat asupra-i. Și astăzi

mulțumită acestor opoziții și corectări, care au prilejuit când o înțepenire hieratică a limbei în forme rigide, când o evadare a sensurilor din contururile prea stricte ale cuvântului, limba franceză actuală are o valoare de expresie atât de polivalentă, de la expunerea științifică strictă, până la subtilitatea filosofică și distilarea de esențe tari a gândului poetic.

O limbă nu se încheagă dintr'o dată în conștiințe, ci se formează prin ne-numărate adausuri de elemente în decursul vremii. Continuitatea acestor manifestări și condiționarea lor reciprocă apare clar și în evoluția „genurilor” literare. Brunetièere nu s'a putut sustrage dela atmosfera culturală a vremii sale și în consonanță cu gânditorii evoluționiști a demonstrat că „genurile” literare nu sunt cadre imobile, ci sunt supuse legii evoluției. Dealtminteri lucrul apare clar când urmărim sensibilitatea poetică în lungul secolelor; căci nu numai sub raportul materialului de expresie artistul e tributar trecutului, ci în însăși esența sensibilității. Sensibilitatea și atitudinea poetică se adâncește și se rafinează, capătă rezonanțe noi și acuități nebănuite în decursul vremii. Artistul se formează în ritmul sensibilității contemporane, care e o prelungire a modului de simțire din trecut și pe care o prelucrează în filtrări personale. Fiecare curent literar pare că depășește prin conținut și adâncime pe cele precedente, printr'un proces de prelungire și condiționare reală, deși de opoziție aparentă. Intre romantismul dela începutul secolului trecut și simbolismul din preajma anului 1880 nu e o opoziție de formule atât de tranșantă, așa cum manifestele simboliste declarau. Dacă de o parte asistăm la o prezentare de sentimente de suprafață cu ajutorul versurilor sonore cu cadențe șgomotoase și cu respirație largă, la simbolisti asistăm la o sugerare discretă prin ritmuri unduioase a eului nostru profund și intim. Ceia ce romantismul cu procedeele sale, înfățișează în suprafață, simbolismul cu muzicalitatea interioară sapă în adâncime. În fond, asistăm însă la o desăvârșită continuitate, în care ultimii depășesc pe primii în rafinament de gând, subtilitate de simțimânt și expresie.

Manifestele literare care lansează noi curente sau formule literare, negând totalitatea formelor de artă anterioară, purced din acestea fără să bănuiască. În domeniul vieții sufletești nimic nu se pierde, ci tot ce a fost experimentat sau a avut cândvâ o valoare circulantă se integrează în sistemul de valori al viitorului, după ce a fost, mai întâi, pentru acesta, element determinant.

În viața sufletească individuală, înșiruirea faptelor sufletești și concentrarea lor, în așa fel, în cât fiecare act individual să fie o rezultată a tuturor experiențelor anterioare, e mult mai evidentă. Două stări sufletești nu vor fi niciodată identice la acelaș individ, întrucât cea de a doua stare va conține pe prima și va mai avea în afară de aceasta ecurile care zac nebănuite în suflet, pricinuite fiind de evenimentele care au trecut prin viața acelui om, în intervalul dintre cele două stări. Emoția estetică va avea o anumită tonalitate sufletească, rezultată a tuturor ecurilor și sugestiilor, care își fac drum în suflet în momentul contemplării. Senzații vagi, reminiscențe difuze actualizate fragmentar și fugitiv din

adâncuri de memorie, expansiunii brusc inhibate, se împletesc cu elementele emoționale prilejuite de amintirea altor stări analoage și totul se topește într'un conținut unic prin aspect și coloratură. Cu cât va fi mai bogată experiența estetică a unui individ cu atât sufletul va fi angajat mai profund în contemplare, cu cât va fi mai sărac fondul de a percepție estetică, cu atât puțința de trăire și înțelegere a stărilor estetice va fi mai ipotetică și incompletă.

În modul de comportare activă a unui individ, mecanismul „imaginilor Kinestetice” leagă și condiționează deasemeni atitudinea prezentă de totalul experiențelor anterioare. Putința de săvârșire a unui act e măsurată de analogia actelor pe care acțiunile anterioare le prezintă cu actul pe cale de înfăptuire. Căci o acțiune lasă urme în structura și deprinderile individului, alcătuiind un fel de direcție de descărcare de energie în sensul unei rezistențe minime. Acțiunile săvârșite prin mecanismul imaginilor Kinestetice alcătuiesc determinante de acțiune, legând trecutul de prezent și condiționându-l pe cel din urmă de cel dintâi. Atât în viața efectivă cât și în latura pragmatică a omului, întâlnim aceeași dependență de trecut, aceeași însiruire organică și necesară între elementele vieții care face ca nici un element să fie pierdut și ca toate să se înmănunchieze în unitatea armonioasă și sintetică a personalității.

* * *

4. Determinismul care înlănțuiește faptele în viața socială ca și în viața sufletească a individului, dependența cauzală dintre etapele care se succed în evoluția socială, caracterul organic de formație al culturii în timp prin adausul de valori din ce în ce mai diferențiate, evoluția limbajului, a genurilor literare, a dogmelor religioase, explică existența în viața socială și culturală a unei evoluții ontogenetice. Fiecare moment de evoluție se integrează într'un lanț de devenire, întocmai cum, pentru a utiliza cunoscuta comparație a lui Bergson, notele alcătuitoare ale unei melodii își pierd individualitatea lor proprie, pentru a-și topi contururile în mișcarea fluidă a liniei melodice. Fiecare moment conține, deci, virtual în sine pe cele subsecvente, după cum însumează în sine pe cele anterioare (Bergson). Trecutul nu se pierde, ci se concentrează în prezent. Fiecare moment al evoluției reprezintă o sinteză a întregii evoluții trecute, după cum conține sensul în care evoluția se va desfășura ulterior. Devenirea consistă din însumări succesive de noi aporturi peste realitatea anterioară care în mersul ei absoarbe și încorporează organic toate elementele, cu care desfășurarea evolutivă o încarcă. Evoluția se desenează rectiliniu, fără abateri în excrescențe lăaturalnice sau devieri de la matcă. Iar dacă aceste devieri aberative se produc, ele sunt manifestări patologice, fără semnificație pentru evoluția totului și destinate unei rapide și radicale nimiciri. Ele nu mai au valoare de circulație și devenire; abătându-se de la albia largă și unică s'au anulat fără puținți de revenire. Căci o reîntoarcere pe proprii pași pentru a relua de la un punct oare care firul autentic al evoluției nu e posibilă. În schimb datele situate în linia normală a evoluției, se inte-

DATINA

grează firului autentic al devenirii și fecundează la rândul lor datele ulterioare, perpetuându-se astfel în timpuri.

Deci, recunoașterea valabilității evoluționismului în viața socială și culturală postulează și justifică principiul tradiționalist. Căci tradiționalismul nu e altceva decât aplicarea și teoretizarea evoluționismului în cultură. În momentul când se recunoaște fără echivoc că cultura e o realitate care presupune o organizare de valori după principiul unei hierarhizări metodice și a unei dependențe interioare, tradiționalismul își găsește automat validitatea. Organizarea valorilor culturale se face în timp și presupune o menținere a vechilor valori ca îndreptar și suport, pentru adăsurile pe care inteligența omenească îmbogățește patrimoniul culturii în devenire. Nici evoluționismul, nici tradiționalismul nu legitimează fronda manifestelor de școli care fac „tabula rasa” din străduințele și realizările înaintașilor, ambele doctrine presupun, deopotrivă, continuitate de efort și respect pentru trecut și orientarea atențiilor către spiritul ce se degajă din sensul evoluției culturale.

Rolul jucat de tradiție în organizarea culturii va apare vădit, dacă vom observa caracterul unitar pe care îl are o cultură în timp, ca și din comparația pe care o vom face cu cadrele, biologic și social. Într'adevăr, atât speța biologică cât și realitatea socială și culturală nu sunt realități fixate definitiv, ci sunt unități mobile, susceptibile de evoluții și transformări. Și totuși în seria transformărilor în timp (în limite de timp restrânse, prin raportare la timpul astronomic, dar foarte largi în raport cu viața omenească) aceste realități păstrează o unitate, care le face dacă nu identice cu ele însele, ceia ce ar fi un nou-sens, cel puțin le dă o structură unitară care să îngăduie raportări și recunoașteri. Există prin urmare un principiu sau o forță de menținere la aceste trei cadre de viață, care face ca abaterile prea largi, prea aberative să înceteze de a mai fi viabile și semnificative și să se anihileze ipso-facto.

Elementele care contribuie la formarea acestei unități de evoluție, dacă nu sunt identice la cele trei realități pe care le discutăm, prezintă între ele corespondențe care se impun atenției noastre prin rolul funcțional pe care îl joacă în organizarea întregului în care sunt integrate. În domeniul biologic, ceia ce dă unitate temporară relativă în configurația speței e *ereditatea*. În viața socială principiul care dă o relativă stabilitate unei societăți, alcătuindu-i un fel de osatură, sunt obiectivările valorilor culturale și concretizarea lor în forme tangibile, adică *instituițiile*.

Rolul jucat de ereditate pentru menținerea unei spețe în cadre de vremelnică și relativă stabilitate, sau de instituții pentru încadrarea unei societăți într'o linie unitară de evoluție, e jucat în viața culturală a unei națiuni, de *tradiție*.

În desfășurarea ei, cultura nu parcurge un drum zig-zăgat și incert, nu e supusă fluctuațiilor și contingențelor, nu afectează, privită fiind la mari intervale de timp, primeniri fundamentale care o fac de nerecunoscut. Există în fiecare cultură o forță vie care îi orientează în sensuri precise destinele. Înjghebată treptat prin organizarea de elemente omogene sau omogeneizate, cultura, mulțumită

dinamismului care o structurează, păstrează în permanență legătura cu izvoarele originare sau cu plămădirile trecutului. Prin timpuri filiația directă a evoluției creiază culturii o axă unitară. Dependentă de trecut valorifică manifestările anterioare cari își exercită astfel postum înrăurirea și acțiunea. Tradiția leagă deci într'un fascicol unitar corpul fluid și în devenire al culturii, alcătuiește rațiunea explicativă a prezentului și direcționează în sensul rezultantei forțelor generate de trecutul istoric, desfășurarea mai departe a culturii. În acest sens, tradiția prin însumarea tuturor valorilor unei culturi și concentrarea lor în etape succesive de evoluție, în așa fel încât o etapă oarecare să fie totdeauna o sinteză a prezentului cu trecutul, tradiția nu ne dă numai înțelegerea formației culturii, dar e chiar principiul ei constitutiv formator. Fără dependența și filiațiile dintre momentele diferite de constituire a culturii, aceasta n'ar avea nici unitatea, nici stabilitatea, pe care o putem examina în orice cultură. Fără tradiție unificatoare și organiza-toare, cultura n'ar fi decât o adunare eterogenă de valori incoherente, în veșnică opoziție reciprocă, atât simultană cât mai ales în intervale mai mari de timp, într'un cuvânt, s'ar afla în starea unei societăți în care coloana directoare și susținătoare a instituțiilor s'a prăbușit, sau a unei spețe biologice în care factorul eredității, prin jocul capricios al cine știe căror mutații neprevăzute și inexplicabile, s'ar fi suspendat și anulat.

Stabilirea paralelei dintre ereditate, instituție și tradiție, cu toate diferențele de înfățișare, este mai mult de cât o analogie și o statornicire de corespondențe: fiecare dintre cei trei factori, reprezintă aceiaș funcție în realitățile pe care le organizează. Ele sunt în esență *funcțiuni*, iar echivalențele lor materiale, sunt contingente; ele regularizează dinamismul interior al faptelor, structurându-le într'un anumit echilibru de viață; sunt forțe izvorâte nemijlocit din realități profunde și acționează permanent. Sunt forțe tot așa de elementare ca orice altă realitate naturală. Nu se pot diriguî sau formă conștient. Înțelegerea constată și teoretizează, vedește raporturi și corespondențe, descopere semnificații. Dar dincolo și independent de aceste străduinți ale înțelegerii, cele trei realități continuă să închege în forme nouă, dar totdeauna de aceiaș esență, valorile de viață biologică, socială sau sufletească cu care fac corp comun și inseparabil.

(Urmează).

Dr. Ion Biberi.

MIRAJ.

Singură-aș vrea să rămân, în freamăt de ierburi înalte,
Dreaptă și albă, pe negru pat de pământ;
Deasupra, salcîmii frunzișul bogat să-și tresalte,
Pe buze, pe genele 'n tremur, să-mi sboare miresme de vînt.

Singură 'n nopți de argint să dorm sub cupole de cer,
Amforă dreaptă și sveltă, cu brațele 'n sus arcuite;
Tîmpul să-și frîngă vecia în clipe de bronz ostenite,
Gîndul, sub mreje de liniști, să-mi fie prin vremuri străjer.

Tana Negură.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Rondelul melcului închis.

*Sufletul meu — melc închis
răscolit de vremi durute
urcă 'n scvârcoliri bătute
piramidă 'ntr'un abis.*

*Incrustate 'n torsuri mute —
cîntec în spirală scris —
sufletul meu — melc închis
răscolit de vremi durute.*

*Iar în golul lui ucis
din durerile trecute
mândru poartă 'n smalt cusute
flori de sânge dintr'un vis
sufletul meu — melc închis.*

A. Tipărescu.

OLTENIA ȘI OLTENII^{*)}

DACĂ cercetează cineva geografiile naționale, se isbește îndată de o afirmație comună: „țara noastră are o unitate desăvârșită”. Eroare. Să privim spre exemplificare Portugalia: ce linie accidentată natural o desparte de Spania? Nici-una. Să se adauge apoi, că la începuturile epocii moderne, imperiul oceanic portughez era cu totul dincolo de centrul său de plecare, ce rămăsese și din punct de vedere economic cu mult în urmă. În aceeași categorie intră și Polonia — pe lângă alte multe țări, trecând peste jumătate din numărul lor — dacă ne oprim privirile numai asupra Europei.

Neapărat că explicația se găsește: lărgirea etnicului caută mereu hotare naturale, geografia fiecărei țări ajută instinctiv această aspirație națională și își înscrie în primele sale fraze dezideratul de mai sus. Se întâmplă cazuri când nădejdiile formulate rămân fără urmări practice și atunci realitatea geografică nu corespunde caracterizărilor științifice. Dar și contrariul este tot atât de natural: când un neam și-a realizat întregirea teritoriului — ideal formulat — geografia devine o justificare cu caracter de obiectivitate.

Nu-i mai puțin adevărat însă că România, cu toată diversitatea climei, prezintă o unitate perfectă cu atât mai mult cu cât și forma sa este aproape geometrică și, în al doilea rând, fiecare regiune aparte își are, mai cu osebire, unitatea, implicit originalitatea sa, din toate punctele de vedere.

Aveți o clipă în minte Oltenia și observați.

Stă atât de strinsă în unghiul dintre Carpați și Dunăre încât, chiar forțând imaginația, n'ar putea fi deslipită de trunchiul țării noastre. Și totuș, atât de mult se deosebește de teritoriul românesc, încât s'a scris că „Oltenia se apropie de Serbia, Oltul, al cărui nume îl poartă, fiind o Moravă a țărmlui stâng al Dunării”.¹⁾

^{*)} Idei dintr'o conferință.

1) Iorga: Histoire des Roumains et de leur Civilisation. 1922 Buc. pag. 6.

Dacă scoatem partea de exagerație din această afirmațiune, suntem îndrituiți a spune că Oltenia constituie, prin hotarele sale naturale, o neașteptată unitate. Numai că, aci etnicul s'a coborît, a umplut golurile până la aceste accidente naturale cari o mărginesc trainic, apoi le-a depășit cu mult, creind o Oltenie în afară de cea cunoscută geografic-politic.¹⁾ Unirile sufletești însă fiind mai ușor de realizat decât cele politice, Oltenii s'au întins adânc în părțile vecine din Serbia și Bulgaria, și în viitor poate mai mult decât azi; dar noi nu putem vorbi de o Oltenie geografică lărgită atât de mult. Avem însă dreptul și mândria, în schimb, să stăruim asupra unei vieți oltenești până unde se va întinde ea, avem dreptul și datoria să întrefinim așa cum e această viață.

Nu numai *holarele naturale* ne pot documenta observația noastră generală cum că Oltenia, din punct de vedere geografic, formează o perfectă unitate. Ci încă alte elemente de o esență superioară au adunat grupe omenești înrudite mai mult prin sânge și cultură, decât altele, având aceiași strămoși și aceeași istorie, înlăuntrul unei atare cetăți cu ziduri de munte și de ape mari: *Muntele, Pădurea și Valea*.

Cei mai vechi și cei mai viguroși străbuni ai noștri în piscurile Hațegului își cuibăriseră Sarmisegetuza și lanț de cetăți vor fi durat pe malurile fluviului, mult cinstit de ei, Dunaris, și de jos dela el până 'n susul Oltului. Poate că din lemn vor fi avut din vremuri îndepărtate Drubeta, căci un chip de zeu a ieșit la iveală prin săpături, tocmai acolo și se aseamănă aieva cu tipul dacic depe Columna lui Traian: purtând barbă bogată și căciulă de „pileat”. Și apoi. Pe malul drept al Oltului, coborând din Carpați, în pragul desvoltării vieții noastre de stat, se întindea cnezatul lui Farcaș. Și, mai jos, stăpânind și Celeiul, renumit în primul sfert al sec. XIII prin pescăriile sale artificiale, se întindea cnezatul lui Ioan. Dar cele mai însemnate voievoațe s'au desvoltat pe cealaltă vale, a Jiului. Aci a stăpânit în părțile de sus — întinzându-se și peste Hațeg — Litovoi și fratele său Barbat. De bună seamă că asemenea așezări vor fi fost și 'n restul regiunii, despre care nu se spune în document, nimic nu ne îndreptățește însă a ne întemeia pe presupuneri.

Sigur e că nu numai văile au ajutat lățirea formațiilor politice începătoare din Oltenia — ci și pădurea, care le-a apărat în timpuri grele. În istoriografia noastră nu s'a stăruit îndestul asupra rosturilor văilor și pădurii în evul mediu românesc.

Viața sedentară — rezumată la creșterea vitelor, plugărie și alte îndeletniciri rudimentare: în ordine materială și la credință: sub aspectul spiritual, a fost *de vale* în timp de pace și *de pădure* în timp de război. Nu amintesc decât Codrul Vlăsiei care umplea Câmpia Munteniei, cea mai bântuită de barbari — și totuș, prin numele său spunând clar că la venirea Slavilor, codrul acesta imens era țesut de viață românească; pentru a conchide la superlativ pentru Oltenia, cea mai ferită dintre toate regiunile locuite de Români.

¹⁾ Și „Federația cercurilor studențeșii din Oltenia”, cuprinde pe deasupra județelor respective: Timocul și Oltul.

Așa că hotarele naturale: Carpații, Dunărea și Oltul închid pe de-a dreptul Oltenia; și Muntele, Pădurea și Valea au adunat strâns și păstrează pe locuitorii — de aceeași origine și cu aceeași poveste.

* * *

Chiar numai cu atâtea cuvinte și convingerea rămâne destul de traică în unitatea acestei regiuni.

Totuș mai departe, istoria Olteniei s'a deslășurat într'un mod unitar și și-a avut punctele sale de mărire, deosebite în marginile istoriei Românilor.

Cu mai bine de un mileniu înaintea erei creștine, Dacii o stăpîneau. Și în afară de pătrunderea lentă a rurarilor, deposedați prin lipsa de muncă din Italia, înainte cu mult de 101, Tettius Iulianus a ocupat în mod oficial Banatul și Oltenia la 89. Așa că la facerea podului — Drubeta era romană și într'o stare economică înfloritoare; ni-o dovedește și cea mai veche inscripție romană din Dacia — datată 105 — apoi tot pe-aci s'au scurs și ultimele forțe imperiale la 271.

Influențe streine — în urmă — se semnalează puține, această parte de loc nefiind centrul de bătaie al barbarilor hoinari — cari urmăreau să ajungă la Bizanț pe drumul cel mai scurt: câmpia munteană, ca prelungire a stepii fără opreliște. Numai slavii, printr'o mai lungă hălăduire a lor între Români au influențat începând cu sec. V viața oltenească.

Situația fericită pe care a avut-o Oltenia în această mie de ani de reeditări năvalnice ale Răsăritului barbar — se datorește, pe lângă o așezare a sa în afară de „calea răutăților” și teritoriului ei accidentat și lipsei unei câmpii întinse care să ofere siguranța. Prin contrast, aci există tocmai pădurea, valea — mai largă sau mai îngustă — și muntele: toate inspirînd frica celor neobișnuiți locului. Nefavorabile barbarilor și protectoare ale Românismului, ele au făcut ca cel mai curat element Daco-Roman să apară în formațiile de stat cele mai numeroase — în Oltenia — cunoscute la începutul sec. XIII.

Intr'adevăr, actul dela 1247, cunoscut sub numele de Diploma Ioaniților — în autentificarea papală din 1251, aflătoare la Vatican — ne spune că erau în Oltenia trei formațiuni politice: Voevodatul lui Litovoi — situat pe Jiul de sus și cnezatele lui Ioan și Farcaș — cu aproximație — respectiv în Romanați și Vâlcea. Cu toate că se dă un titlu mai înalt lui Seneslav din stînga Oltului — adevărul e că viața romînească era mai intensă în Oltenia, decât în Muntenia. Și iată motivele: Neapărat, agricultura și creșterea vitelor — cu fânețe și pășuni — formau axele de rezistență ale ocupației locuitorilor în ambele părți.

Dar mă refer la altceva. La morile din Țara Lotrului, la minele de sare dela Ocnele Vâlcei și mai cu seamă, la pescăriile dela Celei. Știm că după 1230 Severinul era o cetate ungurească și capitală a Banatului care i purta numele.

Înainte de acest an va fi fost însă — cu siguranță — cetate românească, însuș numele pare a indica acest lucru. Dar Celeiul era un târg — tocmai la gurile Oltului — în extrema câmpenească a Olteniei.

Concluzia care se degajează de aci e de-o covârșitoare importanță : *In timp ce Muntenia nu ajunsese să închege pe tot întinsul său formațiuni politice, Oltenia în întregime — la 1247 — era constituită ca atare, dela Hașdeu la Dunăre, dela Mehadia la Olt.*

Și așa de strașnic a fost elementul românesc aci, și așa de puternică aserțiunea documentară pomenită — care constituie punctul capital al fundamentării istoriei Românilor pentru desvoltarea sa medievală încât unii dintre istoricii cei mai mari ai noștri — din Oltenia au făcut să pornească „descălecarea”. Hașdeu socotia că încă de pela jum. sec. XII — după o revenire ulterioară — în primele decenii ale celui de al XIII-lea, Oltenii au supus Muntenia și s'au înscăunat la Argeș. Și intemeindu-se pe Cronica lui Fazel-Ulah-Rașid — ce înseamnă pe un Bezaram-ban, la venirea Tătarilor în 1241 — care nu era altul decât Banul de Severin unguresc — conchidea că acesta este un Băn Basarab al Olteniei, din neamul căruia ar descinde și Basarabii, familia domnitoare Jin Țara Românească.

Insuș Onciul — acel care a introdus metoda exactității în cercetările istorice la noi și cel mai meticulos dintre acești cercetători — a admis directiva generală a teoriei fantastică și impresionantă prin documentare a lui Hașdeu. Acesta pleacă însă dela tradiția scrisă a „descălecării” — reprezentată prin „Istoria Țării Românești de când au decălecat pravoslavnicii creștini”, terminată abia la 1688. Nu intrăm în amănunte. Vrem să arătăm numai că două figuri reprezentative ale istoriografiei române au rămas impresionate de puterea de viață pe care-o avea Oltenia — ca un ținut unitar — la începuturile formațiunilor noastre de stat.

Și, dacă în primele secole ale „descălecării” — termen impropriu pentru Intemeierea Muntenicii, necorespunzând unei realități — și după „descălecarea”, Oltenia n'a putut să aibă — prin bună înțelegere — decât o situație de supus față de Muntenia, totuș prin *Baratul* său își avea o individualitate proprie — mergând până la autodeterminare politică. Ba mai mult, pela 1450—1500, Bani craiovești ajunseseră așa de puternici — încât dictau în Țara Românească.

Amintesc pe Vornicul Neagoe din Craiova — care înainte de a fi domn — pela 1480 și ceva, ajuns la boierie cu sprijinul lui Vladislav Vodă — avea în mână puterea. Apoi pe fiii săi : Barbu, mare ban — dela care Craioveștii se mai numesc și Banoveți — și Pârvu — care ajunge Vornic — după numele căruia întregul neam se numește al Pârvuleștilor. Sunt vestiții ctitori cari au împânzit cu biserici Oltenia și sunt pomeniți și zăgrăviți la mănăstirea domnească dela Strehăia : „Jupan Barbu Craiovescu bivvel Ban, Jupan Pârvu bivvel Vornic, Jupan Danciu bivvel Vornic” ; pe lângă care se mai înseamnă la Bistrița, unde Barbu și a dat sfârșitul sub haina schivnicului Pahomie, la Bucovăț, la sf. Dimitrie din Craiova — poate imbunătățiri să fi adus și Snagovului — unde moare Pirvu și Ion, logofătul lui Neagoe Basarab. Nu menționăm darurile mai mici împărțite din belșug peste tot și ctitoriile din îndepărtatul Athos — unde se pomenesc numele lor.

Sunt vestiții ctitori de lăcașuri sfinte, sunt în acelaș timp, boierii Craiovești, neastâmpărații și neinvinșii vrășmași ai domnitorilor vremii din București, cari se

cürmau în certe și coborau prestigiul tronului. Și dintre Bani și neamurile lor s'au ivit Domni. Nu însemnă decît trei dintre ei : Mihai-Vodă Viteazul, născut pare se la Strehaia — în Palatul tatălui său Pătrașcu, fost ban mic de Mehedinți — în tinerețe — cu reședința în acelaș tirg natal, mare stolnic, mare Postelnic și Ban al Craiovei; Matei Basarab — ctitor la Brâncoveni, Sadova, Arnota și Strehaia — unde e înfățișat cu doamna Elina și micul său fiu Matei Beizadea; și Brâncoveanu Constantin, ctitorul dela Hurezi...

În vremea Fanarioșilor, căreia se suprapune — 20 și mai bine de ani — stăpînirea austriacă, Oltenia a răspuns prin Tudor din Vlădimiri și Iancu Jianu: figuri aproape simbolice; iar la 1848 de pe pămînt oltenesc, dela Islaz a pornit revoluția libertăților....

Ne oprim aci. Prin aceste desprinderi de fapte și oameni din Istoria Olteniei nu urmărim alta — decît să scoatem în evidență câteva caracteristice ale vieții oltene în dezvoltarea sa istorică — și, în al doilea rând, să arătăm că în însăși personalitățile desprinse din trecutul oltean, se rezumă trăsăturile fundamentale ale rasei.

La intervale largi patru culmi am atinș în dezvoltarea istoriei oltene: preziua întemeierii Principatelor, în care Oltenia apare încadrată de voivodate și cnezate pe tot cuprinsul ei; supremația Craioveștilor în țara românească — direct sau indirect — ce se întinde între 1480 și 1714, adică 250 de ani, ca o reacțiune contra neputinții Domnilor și degradarea Tronului prin lipsă de prestigiu; 1821 — Revolta lui Tudor și viața Pandurilor, ca elemente combinate de luptă, contra valului grecesc peste măsură de lacom; și — în cele din urmă — revoluția dela 1848: traducerea în românește a principiilor revoluționare franceze.

Toate patru sunt *reacțiuni autohtone*: Prima, revărsarea vieții românești — extrem de bogată — pe văi, rupând sau înlăturând slaba și neregulata intervenție barbară; a doua, introducerea bunului simț și a energiei, cu caracter de cruzime la nevoie și cu diplomație totdeauna, în locul parvenitismului prin ceartă, uneltiri și mită; a treia, răscoala mândriei oneste și supraincercate de jigniri și a dorului de libertate împotriva jugului asupritor și a înstreinării; și a patra, izbucnirea momentană a firii aprinse oltene, la magia cuvintelor înflăcărâte de libertate.

Patru mișcări distanțate epocal, care se leagă puternic prin cele două caractere cuprinse în cuvintele: *reacțiuni autohtone* și care caracterizează minunat firea olteană, în acelaș timp.

* * *

Stabilitatea și continuitatea vieții istorice unitare a Olteniei — se datorește — pe lângă unitatea geografică și orografică specială — și *felului de închegare a subunităților sau cadrelor de trai, precum și categoriilor de viață ale aspectelor acestor cadre*.

Pe bună dreptate poate observa oricine că Oltenia e formată din județe

istorice. Numai Mehedinții, cari încălecau peste Carpați — cuprinzând și Mehadia — e știrbit; încolo nimic. Consecințe: Azi nu numai hârtia scrisă sau obiectul pot fi invocate ca mărturii istorice. Potrivit gândului, care răsare din observarea mai atentă și repetată a faptelor istorice-sociale, cum că și sufletul uman, — individual, dar mai cu seamă colectiv — constituie un document prin creațiile sale anonime prin uz, de ordin artistic, religios ori social. Caracterul istoric al acestor forme administrative contribuie la punerea în evidență a unei realități din care învățăm lucruri ce pot fi potrivite și sec. XIII, căci ele reprezintă un șir neîntrerupt de stări cari au crescut ca vigoare, dar formal au rămas aceleași. În acest caz unic: al creațiilor populare și unanime, unde sufletul uman se contopește atingând latura eternă a firului evoluției vieții, istoria se repetă, cu deosebiri nuanțate de grad. Și, înăuntrul celor cinci județe istorice, găsim *târguri, sate și orașe*, acestea din urmă ca suprapuneri sau creații târzii. Târgul Motrului: Strehaia; Târgul Jiului de Sus: Târgușorul de azi; Târgu Jiului de Jos: Craiova; Târgul Gilortului: Cărbuneștii; Târgul Oltului de Sus: R. Vâlcea; Târgul Oltului de Jos: Celeiul... Ca sate așa menționa: Glogova mehedințeană, sat al Craioveștilor de pe la 1450, Cerneții... și multe altele până 'n hotarul Dunării — care a rămas același și în timpul ocupației turcești — aceasta necreînd razele în stânga fluviului, excepțional numai pentru regiunea olteană. Peste tot, lume multă: țărani vioi, locuitori ai satelor mari și boieri de inițiativă și aventurieri, stăpâni de moșii.

Dintre cei din urmă s'au remarcat: Craioveștii, Brâncovenii și Glogovenii. Muncitori pașnici și dârzi, cu viața redusă la schemă, în vremuri liniștite; răcvătiți și sângeroși cu asupritorii....

Așa de plină a fost și este Oltenia de Olteni, încât din timpuri vechi s'au răspândit cu prisosință în afara hotarelor ei, creînd adevărate centre de viață vie oltenească în mijlocul băstinașilor molateci.

Gândesc în primul rând la Timoc. Acte mănăstirești ne arată cum cete întregi de Olteni părăsesc țara — în timpul Fanarioșilor — neplând suferi apăsarea birurilor și trec Dunărea. Ei sunt Timocenii. În al doilea rând, decretul austriac din 27 Iulie 1740 — Impăratul vroind să păstreze cel puțin oamenii regiunii pierdute, atrăgându-i prin privilegii deosebite — spune: că s'au mutat de aci 15.000 de familii de „bufani pribegi” în Banat de s'au făcut „minieri, cărbunari, stânjănari, cărăuși și parte... lucrători de pământ”.

Apoi, Râul lui Barbat din ținutul Hațegului, ctitoriile oltene de aci, precum și mulțimea locuitorilor din sate — ajungând în câte unele la 6000 — și până la Maramureș de o isbitoare asemănare în toate cu oltenii — ne sunt probe că și în nordul Carpaților s'au întins.

Nu mai vorbim de Muntenia și Moldova, unde crează o notă discordantă în mijlocul celorlalți locuitori, mai ales la orașe.

Așa dar, nu către cele patru puncte cardinale, Oltenii — din cauza nevoilor în timpuri amare ci totdeauna, din cauza prea marelui lor număr — s'au răspândit din belșug, menținându-și în totul originalitatea firii lor.

Originalitatea firii lor!... e greu de stabilit obiectiv. Metoda componentelor duce însă la cel mai bun rezultat...

Socot — că mai mult ca oriunde — în făptura Olteanului s'a îmbinat sânge dac și roman — deabia recunoscându-se și pecetea slavă. Așa că — dacă se poate vorbi — de Daco-Romani, neglijându-se prin absurd elementele eterogene, de o mică însemnătate — ne pot sta în față Oltenii. Cu atât mai mult cu cât suntem deplin convinși, că neamurile — în ceea ce ele au trainic și etern — nu se schimbă ci se îmbogățesc. Viața sobră și locală, henoteismul și nemurirea sufletului — de puritate nordică și de un svârcolitor tragism în concepție — sunt trei axe fundamentale ale firii Dacilor.

Spiritul organizator, respectul legii și simțul practic — sunt tot atâtea caracteristice paralele și deosebite ca esență — ale firii Romanilor. Istoria ne învață și ni-o arată realitatea actuală — care formează o perfectă unitate și se explică reciproc — intrucât Olteanul, în înțeles generic — depășește acest cadru sau nu, și prin care anume elemente.

Viața trupească a olteanului isbește prin *energie*. Am credința că procentul natalității întrece — în bine — pe al tuturor celorlalte regiuni și starea sanitară la fel. Este proverbială răspunderea acestui element. . Intreprinzători: se aclimatizează; vîguroși: covârșesc numeric; increzători în forțele lor și îndrăsneți până la sacrificiu: supun economicește și stăpînesc. Oltenii formează — oriunde ar fi aruncați — focare nestinse ale românismului militant.

Ei iubesc știința, filosofia și politica. Literatura și arta lor populară excelează în proverbe, zicători, strigături veninoase și desen geometric în alesături și sculptură în lemn moștenit dela Daci. Balada nu-și găsește loc și complexitatea în artă este de import. Dacă poezia încearcă un avânt, este sau de altă proveniență sau creată meștegugit. Proza sănătoasă, dură și plină de misterios avânt, încheșat în forme de o bărbătească expresie — le rămâne neștirbită, ca un scump patrimoniu.

În aceste genuri de transpunere în sensibil a celor spirituale *realismul* covârșește.

Să stăruie ori cine asupra filosofilor, matematicienilor, medicilor, literaților; apoi să mediteze în fața creațiilor populare: artă și literatură și să găsiască o singură excepție. Nu există. Olteanul își trăiește în plin viața, nu visând, ci trădindu-se. Tragedia masivă, cu desnodare în timp, nu-i este familiară; căci *clipa* și *acțiunea* sunt coordonatele ce-i hotărnicesc câmpul existenței. Intensități fulgerătoare îl sguđuie și repede capătă deslegare, conștiința anihilându-și forțele, lăsând să hotărască instinctul. Trecutul îl uită, și dacă îl folosește în grai îl întrebuințează dar îl mărginește la apropiat: „*fusei*” — prezentul formând suportul cel mai sdravăn — iar viitorul este neglijat: „*m'oi duce*”.

Spațial — orizontul, pentru Olteni, are hotare regionale; temporal se mărginește la prezent; metodic se rezumă în acțiune. Desrădăcinarea, ca împletitură a migrațiilor, urmează extraordinarei vitalități; iar orânduirea viitorului rășare din temelnicia cu care se lucrează în prezent.

Indărătnici, curajoși, tenaci, stăpâni pe sine, aprinși, ageri și de-o abnegație fără pereche... Oltenii poartă sângele acelor care au băut otravă și și-au croit pieptul aruncându-se în săbii. Dictatoriali, ordonați, realiști, diplomați și oameni ai prezentului... sunt direct urmași ai coloniștilor...

Pragmatismul isvorăște nativ din întreaga lor fire. Voința nu l-a impus prin autodeterminare și indeletnicire. Nici școala prin studiu sau moda. Dacă în timpurile din urmă — merge mână 'n mână cu sisteme filosofice care s'au pogorât dureros și în realitate, ștergându-i crud frumusețea dumnezeiască, cu veacuri în urmă — a constituit un anacronism. Și dacă lumea întreagă ar îmbrățișa altă teorie și ar răsfrânge-o asupra complexului naturii, anacronismul s'ar menține. Căci tangența întâmplătoare e rezultatul unui gust extern — al unui număr îngărdit de specialiști — și constituirea fundamentală își crește mereu puterile în mod normal. Om cu socoteală croită repede, olteanul isbutește să înfrângă. În lupte poate învălui pe dușmani; în politică intimidează.

Obişnuit cu succesul, încearcă oriunde. L'învață nevoia; munții cari i-au oțelit sufletul și pădurea care i-a dat exemplul tăriei și l-a botezat cu vijelie și taină... i au arătat drumul, spunându-i: „Cutremură-te și 'nvinge! Căci luminășurile noastre sunt chilii pentru aprigul tău avânt"... I-a ajutat puterea și l-a făcut voios. Durerea nu-i stânjenește nețărnumita sa voie bună și nu-i zădărnicește isprava. Munca grea și sărbătoarea la horă; vara încropită de căldură și zilele mohorâte de toamnă... toate s'însoțite de cîntec și glumă.

Nu-i profesionist. Locul în care se găsește îi dictează felul muncii și cu o rară abilitate cucerește.

Revoluționar prin esență, niciodată nu poate fi supus. Haiduc și pandur la nevoie... oricînd și oriunde vrea să fie cap...

Energic în viață, realist în concepția despre lume, pragmatic în atitudine și — ca o jericiltă încoronore — de un viguros optimism... Olteanul reprezintă un tip original în mijlocul neamului românesc. L-a creat mediul și rassa: Este cel mai viu dintre Români.

* * *

a) Dacă din punct de vedere geografic și antropogeografic, Oltenia reprezintă o regiune distinctă în marginile Țării Românești;

b) Dacă — prin exemplele istorice date — putem afirma că și evoluția vieții la olaltă a Oltenilor — în decursul timpului — constituie un drum unitar cu un viu colorit deosebit, caracterizat prin „revoltă autohtonă”, datorită mediului, cadrelor sociale și rasei;

c) Dacă firea însăși a Olteanului formează un „ce” discordant în mijlocul tuturor Românilor, prin puterea de viață ce-l caracterizează; ATUNCI, și *cultura olteană* are și va avea originalitatea sa.

Privită din punct de vedere al puterilor personalității omenești — creatoare de valori universale — cultura olteană apare în adevăratul său sens.

Chiar de s'ar aduna toate producțiile literare poporane, ar fi o minunată excepție să se găsiască stăpân covârșitor sentimentalismul. Și arta poporului repetă la nesfârșit figura geometrică — a celor mai vechi strămoși ai săi: Dacii — ca pe singurul model veritabil. În mod nenatural, literatura cultă caută să depășiască ceea ce firea însăși a creatorului nu permite: sunt elevii docili ai măștrilor streini.

În schimb, *intelectul și voința* sunt forțele de neobișnuită vigoare ce fundamentează întreaga cultură olteană, pe care le străbate — îmbinându-le prin to-pire — un fior adânc de *energie*.

Pe aceste puteri autohtone se sprijină sistemul filosofic al profesorului *Rădulescu-Motru*, care e rodul muncii unui oltean neaș, bogat ca intelect și de unică vigoare: Caracteristic regional prin energia ce-l pătrunde, „Personalismul energetic” aparține întregului neam prin limbă și lumii prin ideile călăuzitoare.

Cultura olteană deci, la rândul-i, ca un focar de energie și de optimism măsurat și sănătos — îndrumată normal pe căile voliționale și intelectuale — și pătrunsă de neasemuitul fior de viață oltenească ce-i servește ca împlinire și plămadă — va fi, în diferitele sale aspecte, izvor de reimprospătare pentru forțele Românilor și va peca-tui întreg și original contribuția sa în cadrele culturale ale neamului nostru.

D. Bodin.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

I N S E M N Ă R I

Literatura română și străinătatea.

— Completări —

BCU Cluj / Central University Library Cluj

În articolul de fond al numărului nostru trecut, ne-am ocupat de răsunetul literaturii române în străinătate, constatând sigura ei pătrundere acolo, dar observând că nu s'au tradus totdeauna operele caracteristice vieții și artei noastre.

Iată că în revista florentină „*Il Marzocco*”, profesorul universitar și cunoscutul critic italian *Luigi Tonelli*, autor de comedii, romane și mai ales de bine primite studii critice („*Petrarca*” e ultima lucrare aplaudată), confirmă punctul nostru de vedere în articolul „*Scriitorii români*”.

Cercetând traducerile din colecția »Scriitorii români« (Perugia-Veneția) de sub direcția d-lui Isopescu, *Luigi Tonelli* observă: „unele dintre acestea demonstrează prevalent toralitatea, atmosfera română, iar altele acea străină: slavă ori franceză”. Din prima categorie fac parte schițele lui Caragiale: „*Il divorzio*” și „*O scrisoare pierdută*” și nuvelele lui D. Pătrășcanu: „*La signora Cuparencu*”, iar din cea de-a doua „*Simfonia fantastică*” a lui Cezar Petrescu unde criticul italian distinge influența slavă a lui Cehov și „*La pazzia di Andrea Pietraro*” (Suflete tari) cu influența franceză a lui Stendhal și Bourget. După aceste constatări, *Tonelli* încheie cu dorința de originalizare a literaturii române: „...și mai presus de toate, a-mi ură ca spiritul caracteristic al națiunii române, pe care l-am văzut fulgerând între acelea examinate astăzi, în special în cărțile lui Caragiale și Pătrășcanu, să ajungă să prevaleze la toți scriitorii, creind o tot mai originală și mai admirabilă literatură națională”. (Tradus în „*Universul literar*” No. 21/930).

E o distinsă confirmare a concluziei articolului nostru „Literatura română și străinătatea”, prin care ceream ca atât prin subiect cât și prin arta tratării, literatura noastră trebuie să-și desemneze o fizionomie specifică interesând streinătatea numai prin originalitatea ei.

Tudor Viănu : Poesia lui Eminescu

edit. „Cartea Românească”

„Eminescu este mărele subiect al literaturii românești” notează în prefața cărții sale d-l T. Vianu cu o dreptate, care nu s'a desmințit dela moartea poetului până astăzi. „Subiect” în înțelesul cel mai larg de pretext de a scrie considerațiuni în jurul omului și operii a fost, într'adevăr, în mod constant Eminescu. Dobrogeanu-Gherea, d-l M. Dragomirescu însuși când au trebuit să-și fixeze metoda critică le-au folosit drept ilustrație tot pe Eminescu. Subiect în înțelesul unei cercetări critice a problemelor fundamentale eminesciene nu a fost însă poetul nostru aproape deloc cu excepția remarcabilă a studiilor estetice ale d-lui G. Ibrăileanu, în așa fel încât opera celui mai de seamă creator român așteaptă încă să fie lămurită, explicată, caracterizată în principiile ei adânci și situată în sfârșit în justa ei valoare în literatura universală, unde instintiv simțim că-și are locul fără să-l putem preciza totuș.

O cercetare judicioasă a valorilor spirituale și estetice ale operei lui Eminescu a devenit așa dar, o necesitate de onoare a culturii noastre contemporane, la care au dat contribuțiuni remarcabile câteva minți ascuțite ale criticii românești. Trebuie însă observat cu durere că metoda ce a călăuzit pe unii n'a fost cea indicată. Criticii despre cari vorbim, nu s'au mulțumit numai să-l explice pe Eminescu, ci au căutat să găsească în opera lui justificarea propriilor idei și atitudini culturale. Un exemplu de acest fel ne-a oferit în „Gândirea” d-l R. Dragnea, care a vrut cu ori ce preț să facă din Eminescu un precursor al spiritualității creștine și ortodoxe, fără succes însă. Transformarea operei poetului nostru într'un îndreptar se poate firește încerca, numai însă după ce ai dovedit obiectiv că ideile îndrumătoare există evident în creația sa.

Fără nici un gând de a face din Eminescu o idee-forță a prezentului, d-l Tudor Vianu ne-a dat — în acest volum — o cercetare critică, o considerare științifică a operei poetului, așa cum se prezintă ea de fapt în influențele ce a suferit, motivele dominante ce a cunoscut, în emoțiile din care s'a desfășurat, în atmosfera de idei ce a respirat, în principiul liric din care s'a realizat. Și dacă totuș cartea d-lui Vianu e scrisă cu mare pasiune, entuziasmul paginilor ei nu trebuie căutat în nevoia de exaltare retorică a unei valori naționale, așa cum atâția au făcut-o cu Eminescu, ci numai în adâncimea și complexitatea ideilor și sentimentelor descoperite în opera poetului chiar. Pentru studiile eminesciene ce vor mai urma, volumul de față cuprinde asifel mai întâi o indicație de metodă de care e timpul să se țină seamă.

„Poesia lui Eminescu” adună articolele răsfirate de autor în „Viața Românească”, „Revista de filosofie” și „Gândirea”.

Primele două capitole „Atitudini și motive romantice în poeziile de tinerețe” și „Eminescu și etica lui Schopenhauer” au ca obiect mediul cultural din care s'a dezvoltat ca valoare originală Eminescu: romantismul francez în prima epocă a poetului și apoi filozofia lui Schopenhauer. Din amândouă aceste faze, poetul selectează valorile cerute de personalitatea sa și le dă prin expresia artistică un prestigiu estetic inegalat până azi.

Celelalte patru studii atacă fondul de emoții și idei comun romantismului, filosofiei greco-romane, budiste sau pesimismului german și lui Eminescu ca și reacțiunile afective și ideologice specifice fizionomiei lui poetice.

Articolul care ne-a entuziasmat cel mai mult e „Luceafărul” considerat ca o sinteză a categoriilor lirice mai de seamă pe care poezia lui Eminescu le-a produs mai înainte. Citindu-l nu poți să nu dai dreptate lui Remy de Gourmont care spunea undeva că și un studiu poate fi inspirat ca un poem și gustat ca atare.

DATINA

Cu această carte, d-l T. Vianu se recomandă ca un eminent critic eminescian căruia — credem — îi incumbă datoria de a ne da cea atât de așteptată ediție critică a operei complete a lui Eminescu.

Al. Dima.

Gib. I. Mihăescu : Brațul Andromedei

edit. Cornei 1930.

Se pare că ambiția cea mai de seamă a scriitorului român e să prezinte neapărat un roman. Cât timp e încă ancorat în schiță sau nuvelă se simte umilit, inferiorizat față de confracții care au cucerit cetatea romanului și nu are gând mai obsedant decât de a pătrunde și el acolo. După izbânzile lui I. Teodoreanu sau Cezar Petrescu, d-l Gib. I. Mihăescu s'a văzut firesc atras de miragiu și destul de scurtă vreme după „La Grandiflora“ și „Vedenia“ ne-a oferit și dânsul „romanul“ de față despre care — dintru început — trebuie s'o spunem și noi, că nu e un... roman.

Intr'adevăr, ceea ce caracterizează acest gen literar nu e dimensiunea, prelungirea kilometrică a desfășurării acțiunii, înșiruirea de momente pe acelaș plan sufleteș, fapt care-și dă mai mult impresia unei colecții de nuvele legate de unitatea fragilă a acelorași eroi, ci pătrunderea unui fragment din viață umană subț cât mai multe unghiuri de vedere posibil, în așa fel încât fizionomia sufletească a personajilor să fie completă.

„Brațul Andromedei“ nu întrunește această condiție, cuprinsul lui prezentând în toți eroii o singură latură sufletească : cea erotică. Domnul Cornoiu, eroul principal deși cu mari ambiții politice, e totuș preocupat de iubire, pe când celelalte personaje Zina Cornoiu, soția lui în căutarea unei iubiri pe care soțul nu i-a putut-o da, profesorii Lazăr, Nedan și Inelescu, absorbiți în parte sau total de patimă pentru Zina, închipuiesc tot atâtea scene de erotism.

Acțiunea e apoi de o mare, dar impresionantă simplitate. Zina Cornoiu e femeia ce-și caută într'un oraș întreg, bărbatul care i-ar putea mulțumi năzuințele amoroase. Se hotărăște pentru profesorul Andrei Lazăr, în al cărui suflet se luptă două patimi : încercarea de a inventa un perpetuum mobile și dragostea pentru Zina. În clipa însă când cel din urmă sentiment învinge și când Lazăr se duce în camera mașinei ca s'o sfărâme, are impresia că mașina merge. Zina vine tocmai și-l surprinde în momentul înnebunirii. Ea fuge eliminându-l de îndată pe Lazăr din preocupările ei erotice. Trece acum la Nedan și Inelescu, cel dintâi fiind însă în plină decadență morală e în-lăturat pentru cel de-al doilea un personajiu frivol, mediocru și romantic care devine cuceritorul Zinei. Paralel cu acțiunea Zinei, domnul Cornoiu revine la iubirea lui pentru prima soție.

Calitatea psihologică a acestei nuvele lungi stă în explorarea subconștientului, în care d-l Gib. I. Mihăescu a devenit un maestru încă din celelalte scrieri ale sale. Toată atmosfera de enigmă ce-i caracterizează opera revine și în „Brațul Andromedei“, despre care se poate spune că aduce aceleași calități și defecte cunoscute până acum la acest scriitor.

Un roman și o teorie : Neamul Coșofănesc și Mărturisirea trupului.

Personalitatea d-lui D. V. Barnoschi s'a prezentat — dintru început — ca o împletire de elemente teoretice cu scrieri de realizări artistice. Debutând în publicistica de

după războiu cu un istoric al democrației române, a trecut apoi la dramatizarea preocupărilor sale sociologice în „Cărvunarii”, carte despre care s'a spus mult bine în legătură cu însușirile de creator artistic ale autorului ce a reușit să învieze, cu tot pitorescul ei specific, o vreme de revoluții sociale făcând să se desprindă din fundalul piesei figura fermecătoare și demonică a Anei. După apariția „Cărvunarilor” numele d-lui D. V. Barnoschi a apărut mai rar, dar cu noi preocupări în literatura vremii până la tipărirea „Neamului Coșofănesc”, operă senzațională desigur, dar provocând destule nedumeriri. Așa se și explică tăcerea relativă sub care a fost trecută de către critica prietenă autorului chiar.

„Neamul Coșofănesc” vrea să fie un „roman” și în același timp ilustrarea unei teorii etice de avant-gardă. Acestei duble pretenții i se mai adaugă apoi încă una: autorul fiind să dea operei sale o culoare istorică ilustrându-și teoria etică prin înfățișarea războiului nostru din urmă sub aspectul lui mai mult negativ, de mizerii ale populației din spatele frontului Moldovei. Cum faptele relatate sunt adesea reale și încă vii în mintea cititorilor, autorul nu s'a putut desprinde de sub greutatea lor imediată, nu a reușit să le stăpânească totdeauna estetic, făcând astfel ca multe pagini ale romanului să ia înfățișări de reportaj. Tot păcatul cărții d-lui D. V. Barnoschi stă în incursiunile spiritului gazetăresc în creația sa literară. „Romanul” suferă dar din pricina aceasta, cu toate calitățile lui indiscutabile de a avea o intrigă interesantă, vie, semănată cu momente de fantastic, pitoresc în ce privește prezentarea unor personaje din cele mai variate: eroi lângă decadenți morali, rafinați, lângă primitivi, idealști superbi lângă utilitariști politici, stilul știind la rândul său să se adapteze situațiilor și eroilor, reușind uneori să fie puternic colorat și cu prelungi rezonanțe, atunci când scapă de sub nevoia autorului de a-și prezenta teoria în formă abstractă.

Dar partea cea mai nouă a „romanului” e teoria etică pomenită mai sus și formulată în „Mărturisirea trupului”. Socotindu-se ca reformator moral, d-l Barnoschi observă că vremile trecutului au deslegat în mod fals problema pusă de existența noastră corporală. Antichitatea a creiat astfel un cult al trupului, o religie a lui chiar, pe când creștinismul l-a disprețuit cu totul, negându-l ca o sursă de păcat ce eră. Între apologia și blestemul trupului, autorul cărții de față găsește că atitudinea cea mai cuminte e mărturisirea lui, adică acceptarea datelor corporale ca fiind existențe reale peste care numai în mod silnic se poate trece. Trupul existând, o datorie de elementară sinceritate ne îndeamnă să nu-i gătuim manifestările. Dacă firea unora e înclinată către sensualitate, o lășăm să se exprime în mod liber, dacă dimpotrivă ea se caracterizează prin castitate să n'o silim către sensualitate.

După câte se poate vedea, ne aflăm în fața unei morale care are drept normă *absoluta sinceritate* și anume mai precis *sinceritatea individuală*. Nu morală socială deci, adică inhibiție a animalității pentru crearea unei atmosfere cu adevărat umane ceea ce înseamnă socială și culturală, ci pulverizare individualistă a normelor sau cu un cuvânt mai tare: *personalism moral anarhic*. Prima obiecție gravă, ce se poate ridica în fața seducătoarei teorii a d-lui Barnovski e dar că minează pur și simplu caracteristica nobleței umane sub pretextul unei sincerități care nu înseamnă decât descărcare a biologicului împotriva spiritualității. *Trebuie să recunoaștem în teoria aceasta toate urmele dezechilibrului moral de după războiu, răsunetul teoriilor freudiene și strigătul primitivismului reinviat din preistorie.*

Dar dacă pe domeniul social teoria e deadreptul revoluționară și de o rară îndrăzneală, privită din punctul de vedere al individualității umane ea e — în mare parte — *inutilă*. Fiindcă trupul nicidecum nu a putut fi nesocotit, nici măcar în evul mediu, ale cărui păgâne manifestări sunt pe fiecare zi descoperite ștergând mult din imaginea unui timp de pură spiritualitate religioasă. Fiind o *dată* a existenței noastre, trupul s'a mâr-

DATINA

turisit totdeauna — să fie sigur de aceasta d-l Barnovski — dar numai ca o acceptare momentană la animalitate, ca o excepție datorită regulei biologice, despre care omul avea credința că nu aci stă valoarea lui specifică față de spețele zoologiei.

Ridicarea dar, a mărturisirii timpului la rangul unei teorii este o inutilitate din punctul de vedere al moralei individuale și deadreptul un pericol din acel al moralei sociale.

D. Sandu.

Gloriola lui Tudor Arghezi.

Un ziar de seară găsește că nu se cade să piardă prilejul cincantenarului d-lui T. Arghezi fără a-l sărbători printr'un foileton, adevărat potop de elogii scrise de mâna generozității infinite a d-lui Șerban Cioculescu ce nu și-a preocupat nici odată laudele când a fost vorba de poetul „Cuvintelor potrivite“. Cu acest prilej, ni s'a pus iarăși „problema argheziană“ despre care să mărturisim s'a scris destul de puțin în revista noastră, deși am fi fost datori cu fixarea atitudinii ce avem față de acest »al doilea Eminescu“ cum îl numește d-l F. Aderca, un alt admirator ilimitat. Nu voim prin aceste câteva rânduri să atacăm de front ceea ce numeam „problema argheziană“, ci numai să notăm câteva observații preliminare pentru un studiu ce va veni mai târziu.

Mai întâiu, e bine să precizăm că prozatorul T. Arghezi a dat prin „Icoane de lemn“ faliment deplin prezentându-se pur și simplu ca un scatograf afectat (există și această speță de oameni) în căutare demoniacă de subiecte de un degradant naturalism pe care — oricâte iluzii și-ar face unii — nu le salvează nici expresia literară redusă la o gimnastică stilistică de o ușurință ce trădează destul de străveziu, că nu ne aflăm în fața unui stil agitat de un sentiment sau de o idee serioasă. Prozatorul Arghezi este pentru noi un profesionist al cuvântului literar în stare să scrie oricând despre orice fără nici-o altă preocupare decât forma cât mai ciudată și mai tare.

Despre poetul Arghezi nu se poate vorbi, firește, în aceeași termenii. Ne aflăm aci în cazul unei poezii specifice, din care se desprinde o atmosferă personală și caracteristică, reușind să se precipite în câteva producții realizate, dar practicând și în acest domeniu destulă jonglerie formală. „Cuvintele potrivite“ au dar un dublu sens, pentru noi. Sunt, pentru partea de realizări a operei lui Arghezi, simbolul artei care a găsit expresia „potrivită“ sentimentului și ideii, iar pentru partea ratată formula sinceră a unei „potriviri“ exterioare, de vocabular numai. La calitățile indiscutabile ale poeziei argheziene se adaugă dar și destule defecte, care iau — indiscutabil — operei sale calitatea de a fi de înălțimea creației lui Eminescu așa cum crede d-l Aderca sau d-l Cioculescu, admiratori cu exces de zel ai poetului.

O critică serioasă a poeziei lui Arghezi nu s'a făcut încă de mințile noastre autorizate. Până atunci cititorul e rugat să fie prudent și să nu se lasă prins în pânda unor elogii necugetate. Iată un caz când critica pripită deserverște.

Sextil Pușcariu : Istoria literaturii române, epoca veche.

Edit. Krafft & Drotleff Sibiu, 1930.

Epuizată de mult, lucrarea de față va fi fost așteptată cu mult interes de cei ce nu și-o mai puteau procura, în nici-un chip. Tipărind-o, atât autorul cât și editura au făcut o faptă bună și venită la timp.

Cartea prezintă o dublă valoare: tehnică și științifică. Ca operă de știință, scuturată totuși de pedantismul erudiției și de abstracția stilului mânat de o mare iubire de subiect, lucrarea e cunoscută în câmpul studioșilor noștri de toate categoriile, dela elevii la profesori, ediția de față completând doar pe cea dintâiu. Se ocupă de istoria literaturii noastre vechi până în vremea școlii latiniste, desvoltând cu viu pitoresc evenimentele culturale în cronologia lor precisă, punându-le în relief semnificația relativ cu epoca existențelor, făcând să plutească pretutindeni un spirit istoric de cea mai potrivită speță, care știe să individualizeze colorat diferitele perioade ale istoriei noastre culturale. La metoda istorică se adaugă și cea biografică, personalitățile mari fiind prezentate în momentele caracteristice vieții și operei lor.

Dacă odată cu valoarea conținutului și metodelor aplicate, menționăm și dragostea ce-l leagă pe autor de materia expusă și apoi extrem de interesanta completare bibliografică dela sfârșitul cărții, avem un tablou aproximativ al calităților acestei lucrări care dă cea mai bună înțelegere a istoriei noastre literare vechi.

Să observăm acum că și din punct de vedere tehnic, volumul se prezintă ca un eveniment. Tipăritura clară și odihnită pentru ochi e des semănată cu reproduceri perfecte de texte, frontispicii de cărți bisericești, coperte, portrete, ce dau studiului o viață cu totul reală.

D-l Sextil Pușcariu a scris o operă, de care editura s'a arătat demnă.

„Boabe de grâu“.

E titlul „revistei de cultură“ editată de librăria de stat a „Direcției educației poporului“. Au apărut până acum câteva numere, din cari se poate vedea programul revistei: o informare precisă a păturilor de cititori asupra principalelor noastre instituții de cultură, scrisă chiar de conducătorii respectivi și bogat ilustrată, o prezentare a regiunilor caracteristice țării noastre cu fotografii de bună execuție și gust ales, la cari se adaugă o serie de însemnări privind încercările de culturalizare din alte țări și căile de ridicare dela noi. La acest material, se asociază ca agrement o bucată literară cu intenții etice după frumoasa formulă a literaturii care place dar și educă. Contribuțiile, în această privință, ale lui *Gala Galaction* (Cumpăna părintelui Teodorit) și *Regina Maria* (Casele mele din vis) sunt cu totul caracteristice.

Cu această publicație, „Educația poporului“ e pe drumul la capătul căruia va cullege, credem, cândva roadele așteptate.

D. Gerariu.

G. Ibrăileanu ; Studii literare

edit. „Cartea Românească“.

Intre critica noastră dogmatică (M. Dragomirescu) și cea impresionistă (faza dintâiu a activității d-lui E. Lovinescu), d-l G. Ibrăileanu a ocupat un loc neutru, independent ce-i aparține exclusiv la noi. Ferindu-se atât de păcatul dogmatismului care în fond nu e decât subiectivism turnat în legi constante, ca și de impresionismul la rândul-i subiectivism, capricios însă, criticul dela Iași s'a supus unei singure dogme: obiectivismul în sensul de cercetare a operei literare ca o existență fenomenală ce tre-

DATINA

buieste explicată din psihologia, care a creat-o, din sociologia ce a determinat-o, din estetica ce a realizat-o.

Prima regulă a metodei critice a d-ului I. e dar pozitivistă, înscriindu-se astfel în școala „criticii științifice“, moștenire a veacului trecut. Nevoia de îndrumare a literaturii nu intră în preocupările criticului nostru, care apare numai după ce creația s'a produs pentru a o înregistra și analiza. Interesându-l exclusiv *explicarea frumosului*, d-l I. nu cercetează decât operele care se impun — dintru început — ca atare, ca un anatomist ce ar face studii numai asupra trupurilor perfect sănătoase. În acest fel, d-l I. nu poate obține decât desvăluirea câtorva din tainele creației scriitorilor, crescând pe alocuri gradul de frumusețe al operii.

Cu această metodă, contribuțiile critice ale d-ului I. sunt de o utilitate de mult remarcată.

Volumul de față aduce un studiu de mare dimensiune asupra „*Creației și analizei*“, prin cea dintâiu înțelegându-se prezentarea materială a croilor din literatură, prin cealaltă pătrunderea lor psihologică. E o colecție de adânci observații în marginea unui bogat material de fapte din cari se desprind instructive generalizări literare, dovedind că spiritul criticului a realizat maturitatea. Literaturii noastre îi închină, printre altele, un studiu asupra numelor proprii la Carageale și asupra versului eminescian privit sub unghiul expresivității, corespondenții cu fondul, despre care orice cititor pasionat al lui Eminescu ar trebui să ia cunoștință.

Omagiu lui Ramiro Ortiz.

Prieteni și admiratorii profesorului de literatură italiană dela universitatea din București, au sărbătorit luna trecută, împlinirea a două zeci de ani de carieră a lui Ramiro Ortiz în România. Pe lângă entuziasta festivitate din localul universității s'a tipărit, cu acest prilej, și un volum omagial la care au colaborat personalități italiene și române, profesori și studioși din cei mai cunoscuți. A fost o manifestare realizată înțelept, în spiritul profesorului Ortiz însuși. Volumul s'a încărcat astfel cu studii cari odată cu munca unei grele crudiții, au știut să aducă și ceva din marea pasiune intelectuală a Ideii. S'a putut astfel obține omagierea cea mai adecvată pentru care felicităm pe inițiatori.

Ceeace trebuie să subliniem noi aci, cu acest frumos prilej, e contribuția ce a adus-o Ramiro Ortiz relațiilor culturale italo-române, atât în România unde a știut să facă atmosferă numelor mari italiene cât și în Italia, unde — dacă n'am releva decât traducerea lui Eminescu, încă am spune destul. Iar cei două zeci de ani puși în serviciul universității din București, ani pe cari i-a colorat mereu într'un fel nou, fără repetare, neobosit în a prezenta contribuții noi în materie de literatură comparată, întregesc figura de mare muncitor și entuziast a lui Ramiro Ortiz.

Suntem fericiți că putem să ne asociem și noi glasul la această sărbătorire minunată a recunoștinței, pe care cultura românzască o datorează unui oaspe ilustru.

Al. Dima.

„Revistologie“.

Cerem mai întâiu iertare cititorilor pentru barbarismul acestui titlu. Cuvântul nu ne aparține, dar a fost creat de un publicist român mai acum un an — ceeace înseamnă că s'a făcut oarecum necesar. Se pun adică atâtea probleme revistelor noastre, încât s'a simțit nevoia unei discipline cari să le totalizeze și să le soluționeze. Aceasta ar fi „*revistologia*“ publicistului de mai sus.

Ne propunem să însemnăm aci pe scurt câteva. E mai întâiu vechea problemă a revistelor de „capitală” și „provincie”, dispută ce a trecut ca un vifor și prin paginile noastre. Azi mai răbufnește din când în când fără să mai convingă însă pe nișmenii asupra inferiorității principiale a provinciei față de capitală. Se pare că criteriul geografic în judecarea valorilor literare nu mai impresionează ca altădată. Și credem că nu ne înșelăm dacă subliniem că victoria aparține exclusiv provinciei, care — atâta timp hulită — a știut în cele din urmă să se impună și în capitală. Suntem în orice caz departe de vremea când provincia însemnă doar o colonie de pensionari specializați în table, baluri, cărți și cafele negre. Provincia are, mai ales, un merit în literatură: nu i se poate contesta *judecarea sănătoasă* a producției literare, față de care izolarea ei fatală îi dă autoritate și obiectivitate. Nu găsești aci atmosferă de cenaclu, nici foarte de interese contradictorii scriitoricești. O minte critică și cinstită are toate condițiile să aprecieze just și să fie ascultată.

Între cele mai frumoase izbânzii ale literaturii noastre de după războiu, trebuie să subliniem această ridicare distinsă și sigură a provinciei creatoare și judecătoare de literatură.

Din aceeași disciplină a „revistologiei” face parte și problema organizării revistelor. E de observat și aci cum s’au schimbat lucrurile în ultimul deceniu. Îndată după războiu, revistele, oglindind mentalitatea epocii, s’au dovedit lipsite de axul director. Au apărut doar ca niște bazare cu cele mai capricioase și disperate producțiuni, dela articole de îndrumări tradiționaliste la literatura de extremă stângă. Amintească și cititorul numai babilonia „Gândirii”. A urmat însă de câțiva timp nevoia unei organizări serioase a revistelor după anume precise directive. Literatura a început să fie selecționată și canalizată pe apa programului dinainte impus. Cităm însăși exemplul tipic al aceleiași „Gândirii”, ajunsă astăzi sever ortodoxistă dela articolul de fond, la versurile în gen acatist și până la vignetele bizantine. „Revistologul” va înregistra dar infinite bucurii și la acest capitol.

O ultimă și de data asta mai tristă problemă, ne-o punem în legătură cu revistele vechi, precum „Convorbiri literare”, „Viața românească”, „Ramuri”. Toate acestea cu excepția nu totdeauna susținută a „Vieții românești” trăiesc dela războiu o dureroasă și lungă agonie. Nici nu mor, dar nici nu trăiesc. „Ramurile” singure mai cumi au înțeles că nu pot decât să moară. Și vrând, nevrând au și murit fiindcă ni-i greu să ne închipuim o letargie lungă de peste 6 luni ca aceea a revistei craiovene. Dacă ne-am întreba asupra motivelor acestui deces literar, credem că nu numai greutățile financiare sunt vinovate. S’a secătuit și depozitul de entuziasm inițial. Revista a îmbătrânit și a făcut mai ales destule concesii modernismului literar călcându-și crezul.

„Convorbirile literare” deși au apărut regulat în acest an, surprinzător de regulat, n’au putut totuși să clinească părerea că vremea lor a apus. Partea critică a fost atât de sumară și puțin vie, încât ni s’a părut că în paginile ultime se aud glasurile stinse ale marilor morți de odinioară. Chiar tinerii, cari au colaborat, și-au uitat finerețea și au scris cu condeiu de epitaf.

Cât despre „Viața românească”, putem spune că trece prin grele crize de apariție, că până acum doar două numere enorm de distanțate în timp am văzut, că părăsindu-și atmosfera generatoare de viață din Iași și venind cu treburi politice la București a pierdut ceva din minunata ei sevă moldovenească. De altfel hibrida ei poziție ideologică formează obiectul articolului nostru de fond din acest număr.

Iată numai câteva din capitolele „revistologiei” noastre de azi, cu toate bucuriile și tristețele lor. Când alte fapte se vor ivi, ridicând noi probleme, cronicarul acestor rânduri va reveni completând „revistologia” ce amenință să devină o disciplină tot mai bogată.

D. Sandu,